

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему «Особливості бюджетної політики Європейського Союзу»

Виконала: студентка групи ЕМ20–1
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Норка А. А.
Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин Стеблюк Н. Ф.

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Норка А. А. Особливості бюджетної політики Європейського Союзу. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавр за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Зміст анотації:

Об'єкт дослідження – бюджетна політика Європейського Союзу.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти бюджетної політики Європейського Союзу.

Мета роботи – дослідити сучасний стан та особливості реалізації бюджетної політики в Європейському Союзі.

Методи дослідження: абстрактний, аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, кореляційно–регресивний аналіз, метод поліноміальної апроксимації, графічний метод.

Встановлено, що бюджетна політика є важливим інструментом регулювання економічного розвитку та забезпечення фінансової стабільності в Європейському Союзі.

Виявлено, що бюджет Європейського Союзу має складну структуру, що включає різні джерела доходів і розподіл видатків на різні напрямки діяльності.

Побудовано прогнозну модель формування бюджету Європейського Союзу засобами математичного моделювання.

Одержані результати можуть бути використані студентами, вченими, аспірантами, докторантами для дослідження бюджетної політики ЄС.

Дипломна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 71 сторінці, містить 26 таблиць, 9 рисунків. Список використаних джерел містить 50 найменувань.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА, ЄС, ДОХОДИ, НАДХОДЖЕННЯ, ПРОГРАМИ, ВИДАТКИ, АНАЛІЗ, СТРУКТУРА, ФОРМУВАННЯ.

ANNOTATION

Norka A. A. Features of the Budget Policy of the European Union. The graduation research on the bachelor's degree in 292 “International Economic Relations”. – University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

Annotation content:

The object of the study is the budgetary policy of the European Union.

The subject of the study is theoretical and practical aspects of the European Union's budgetary policy.

The purpose of the research is to investigate the current state and implementation features of the budgetary policy in the European Union.

Research methods: abstract, analysis and synthesis, comparison and generalization, correlation–regression analysis, polynomial approximation method, graphical method.

It has been established that budgetary policy is an important tool for regulating economic development and ensuring financial stability in the European Union.

It has been revealed that the European Union's budget has a complex structure, which includes various sources of revenue and the allocation of expenditures for different areas of activity.

A predictive model for the formation of the European Union budget has been built using mathematical modeling techniques.

The obtained results can be used by students, scientists, postgraduates, and doctoral candidates to study the budgetary policy of the EU.

The graduation research consists of an introduction, 3 chapters, and conclusions. The work is presented on 71 pages, contains 26 tables and 9 figures. The list of references includes 50 items.

KEYWORDS: BUDGETARY POLICY, EU, REVENUES, INCOME, PROGRAMS, EXPENDITURES, ANALYSIS, STRUCTURE, FORMATION.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	8
1.1. Сутність та функціональні характеристики бюджетної політики ЄС .	8
1.2. Правові аспекти реалізації бюджетної політики ЄС	18
1.3. Роль інституцій у бюджетному процесі ЄС	25
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ЄС	32
2.1. Аналіз структури бюджету Європейського Союзу	32
2.2. Аналіз динаміки бюджетних надходжень та видатків ЄС	38
2.3. Оцінка ефективності реалізації бюджетних програм ЄС	44
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	52
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	53
3.1. Напрями та ініціативи розвитку бюджетної політики ЄС	53
3.2. Модель розвитку бюджетної політики в Європейському Союзі	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

ВНД	– валовий національний дохід;
ЄС	– Європейський Союз;
млн.	– мільйон;
МФР	– багаторічна фінансова програма;
ПДВ	– податок на додану вартість;
р.	– рік;
рис.	– рисунок;
табл.	– таблиця;
COVID – 19	– гостра респіраторна хвороба, яку спричинює коронавірус SARS– CoV–2.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Аналіз особливостей бюджетної політики Європейського Союзу є важливим для розуміння механізмів забезпечення економічної стабільності та зростання в країнах–членах ЄС. Детальне вивчення підходів до формування та реалізації бюджетної політики в ЄС дозволяє визначити ефективність існуючих фінансових інструментів і механізмів, а також виявити напрямки для їх вдосконалення.

Дослідженням особливостей бюджетної політики в Європейському Союзі присвячені наукові праці та публікації багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Поль де Грауве, Анн–Крістін Юнгерман, Крістофер Аллсоп, Мартін Фкльдштейн, О. Шпак, Ю. Ковальчк, І. Грищенко, А. Ослунд, К. Рогофф, Л. Пузан та інші.

Мета роботи: дослідити сучасний стан та особливості реалізації бюджетної політики в Європейському Союзі.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- визначити поняття, принципи та цілі бюджетної політики ЄС;
- з'ясувати особливості правових аспектів під час реалізації бюджетної політики ЄС;
- розглянути роль інституцій у бюджетному процесі ЄС;
- визначити основні категорії надходжень та видатків в бюджеті ЄС;
- дослідити динаміку бюджетних надходжень і видатків в ЄС;
- провести оцінку ефективності реалізації бюджетних програм ЄС;
- розглянути напрями та ініціативи розвитку бюджетної політики ЄС;
- побудувати економічну модель визначення прогнозних показників бюджету Європейського Союзу засобами математичного моделювання.

Об'єктом дослідження є бюджетна політика Європейського Союзу.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти бюджетної політики Європейського Союзу.

Методи дослідження: абстрактний, аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, кореляційно–регресивний аналіз, метод поліноміальної апроксимації, графічний метод.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці зарубіжних учених, опубліковані у періодичних виданнях та розміщені у мережі Інтернет, офіційні документи та законодавчі акти ЄС, статистичні та аналітичні матеріали міжнародних організацій та інституцій, таких як Європейська комісія, Європейський парламент, Євростат інші джерела інформації.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що теоретичні положення роботи мають форму, придатну до використання у практичній діяльності органів державної влади, міністерств і відомств України, зокрема Міністерства фінансів та Державної казначейської служби. Одержані результати можуть бути використані для вдосконалення фіскальної політики та бюджетного управління, адаптації найкращих європейських практик до українських реалій.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень доповідались автором роботи на Міжнародному науково–практичному семінарі «Сучасна парадигма міжнародних економічних відносин в умовах глобальних трансформацій», Луцьк, 2024.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел з 50 найменувань. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 71 сторінці друкованого тексту, включаючи 26 таблиць, 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Сутність та функціональні характеристики бюджетної політики ЄС

Бюджетна політика є одним із ключових інструментів державного управління, який впливає на економічну стабільність, зростання та розвиток країн. Вона включає в себе прийняття рішень щодо формування та використання державного бюджету, визначення рівня та структури державних витрат і доходів, а також регулювання податків та інших фіскальних інструментів для досягнення економічних, соціальних та політичних цілей держави [1].

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «бюджетна політика»

Автор	Бюджетна політика – це
Мілтон Фрідман [2]	сукупність рішень, що стосуються визначення рівня та структури державних видатків та надходжень
Джеймс М. Б'юкенен [3]	процес прийняття рішень щодо розподілу ресурсів та фінансових зобов'язань держави з метою досягнення визначених цілей
Пол Семюельсон [4]	система урядових заходів, спрямованих на регулювання економічних процесів у суспільстві через вплив на рівень державних витрат та податків
Алфред Маршалл [5]	процес планування та координації державних фінансів з метою забезпечення сталого економічного зростання та соціального розвитку
Дуглас Норт [6]	частина інституціональної системи суспільства, яка визначає правила та процедури розподілу ресурсів та визначає ефективність управління
Жан Тінберген [7]	система урядових заходів, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання, соціальної стабільності та політичної легітимності

Джерело: складено автором за даними [2; 3; 4; 5; 6; 7]

Європейський Союз є унікальним політичним та економічним об'єднанням, до якого входять 27 європейських країн з метою спільного забезпечення миру, стабільності та процвітання у регіоні. Створений на основі

різноманітних угод та договорів, ЄС є найбільшим міжнародним блоком, що базується на принципах співпраці, демократії та правової держави [8].

Бюджет ЄС є інвестиційним бюджетом і доповнює національні бюджети ЄС, використовується лише тоді, коли ефективніше витратити гроші на рівні ЄС, ніж на місцевому, регіональному або національному рівні, тобто координується на наднаціональному рівні, що вимагає комплексного підходу до його аналізу та впровадження [9]. Основні цілі бюджетної політики в Європейському Союзі наведені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Цілі бюджетної політики Європейського Союзу

Ціль	Сфери інвестування
Стимулювання економічного зростання та конкурентоспроможності	фінансування програм та інвестицій у розвиток науки, технологій та інновацій; підтримка малого та середнього бізнесу; інфраструктурні проекти для підвищення конкурентоспроможності.
Забезпечення соціальної справедливості та захисту громадян	фінансування програм у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та житлової політики; зменшення соціальних нерівностей та вирівнювання життєвого рівня громадян.
Підтримка сталих та екологічно чистих технологій	інвестиції у відновлювану енергетику; заохочення до енергоефективних та екологічно чистих технологій; фінансування проектів з екологічного розвитку та боротьби зі зміною клімату.
Розвиток та підтримка інфраструктури	інвестиції у будівництво та модернізацію транспортних мереж, енергетичної інфраструктури, телекомунікацій та інших секторів, сприяючи економічному розвитку та підвищенню життєвого рівня.
Забезпечення стабільності та фінансової безпеки	контроль за державним боргом та фіскальною дисципліною; фінансова стабільність для запобігання кризовим ситуаціям та забезпечення довгострокової стійкості економіки.

Джерело: складено автором за даними [9; 10]

Формування бюджету, виконання та оцінки бюджетних рішень та процесів в Європейському Союзі ґрунтується на основі визначених принципів і правил, які зумовлені забезпечувати ефективність, стабільність та справедливість (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Принципи бюджетної політики ЄС

Принцип	Сутність даного принципу
Принцип суверенності	країни–члени мають право самостійно приймати рішення щодо свого бюджету та фінансових питань, але повинні дотримуватися загальних правил та стандартів ЄС.
Принцип прозорості	фінансові процеси та рішення повинні бути відкритими та доступними для громадськості, щоб забезпечити відкритий діалог та довіру до бюджетної політики.
Принцип стійкості	бюджетні рішення мають бути збалансованими та стабільними на довгострокову перспективу, щоб забезпечити економічну стійкість та прогнозованість.
Принцип ефективності	використання бюджетних коштів має бути оптимізоване та ефективно з метою досягнення максимального соціального та економічного впливу.
Принцип справедливості	бюджетні рішення повинні враховувати потреби різних соціальних груп та забезпечувати справедливий розподіл фінансових ресурсів, враховуючи особливості кожної групи.

Джерело: складено автором за даними [11]

В Європейській бюджетній політиці існує два види бюджетів: річний та довгостроковий.

Річний бюджет ЄС приймається спільно Європейським парламентом і Радою. Процедура, яку вони виконують, встановлена статтею 314 Договору про функціонування Європейського Союзу і відбувається у рік, що передуює виконанню бюджету. Стандартна процедура ухвалення річного бюджету відбувається наступним чином:

– до 1 липня всі інституції ЄС направляють Комісії свої відповідні розрахунки, складені згідно з їх внутрішніми процедурами;

– до 1 вересня Комісія подає свій проект річного бюджету Європейському парламенту і Раді на основі чинного Регламенту щодо багаторічного фінансового плану та бюджетних вказівок на наступний рік. На практиці, Комісія має на меті представити проект бюджету у червні;

– до 1 жовтня Рада приймає своє положення щодо проекту бюджету (включаючи поправки);

– позиція Європейського парламенту надходить протягом 42 днів (також включаючи будь-які поправки).

У випадку незгоди Європейського парламенту і Ради:

– створюється Комітет з узгодження з представників обох співзаконодавців із завданням досягнення угоди щодо спільного тексту протягом 21 дня після прийняття Європейським парламентом своєї позиції;

– Європейському парламенту і Раді надається 14 днів на затвердження або відхилення спільного тексту.

Якщо спільний текст затверджено: річний бюджет приймається Європейським парламентом.

Якщо Рада відхиляє спільний текст: Європейський парламент все ж може прийняти бюджет, але лише з конкретною більшістю (більшість членів та три п'ятих голосів).

Якщо Європейський парламент і Рада відхиляють спільний проект або не досягають угоди: бюджет відхиляється, і Комісія повинна подати новий проект бюджету.

Довгостроковий бюджет, відомий як багаторічна фінансова програма (multiannual financial framework (MFF)), зазвичай визначає пріоритети витрат та обмеження на період у 7 років. MFF встановлює максимальні щорічні суми (межі) для загальних витрат ЄС та основних категорій витрат (розділи), і дозволяє ЄС планувати свої фінансові програми на кілька років вперед [12].

Поточна багаторічна фінансова програма діє з 2021 по 2027 рік. Процес переговорів довгострокового бюджету розпочинається за кілька років до його фактичного затвердження.

Комісія запускає офіційний процес, представляючи свій пакет багаторічної фінансової програми, який включає:

– регламент щодо багаторічного фінансового плану (МФР), який визначає, скільки ЄС може витратити;

- рішення про власні ресурси, яке встановлює джерела доходів ЄС;
- секторальне законодавство, яке регулює всі програми фінансування ЄС.

Переговори щодо довгострокового бюджету проводяться наступним чином:

1. Рада ЄС готує своє положення, визначаючи пункти, які потребують політичного керівництва та встановлення пріоритетів від лідерів ЄС. Її висновки допомагають Європейській раді скласти свій проект висновків щодо пакету багаторічної фінансової програми..

2. Лідери ЄС у Європейській раді надають політичне керівництво щодо основних елементів довгострокового бюджету, що дозволяє Раді сформулювати своє положення.

3. Європейський парламент також приймає позицію щодо пропозиції Комісії. Тристоронні переговори з Європейським парламентом розпочинаються після того, як Європейська рада ухвалила своє положення, з метою забезпечення згоди Європейського парламенту.

Довгостроковий бюджет потім затверджується в рамках спеціальної законодавчої процедури. Регламент щодо багаторічної фінансової програми (МФР) затверджується після:

- досягнення узгодженості для укладення угоди в Раді;
- надання згоди Європейським парламентом на завершення процесу прийняття рішення (Європейський парламент може схвалити або відхилити позицію Ради, але не може вносити до неї зміни).

Перед тим як Рішення щодо власних ресурсів може набути чинності, воно потребує:

- досягнення узгодженості для прийняття в Раді;
- думки Європейського парламенту;
- затвердження кожною країною–членом ЄС відповідно до їх конституційних вимог [13].

Перелік програм, на які розподіляється бюджет Європейського Союзу у рамках багаторічної фінансової програми протягом 2021–2027 років наведено у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Програми та фонди ЄС, фінансовані з бюджету ЄС

Сфера діяльності	Підрозділ	Назва програми	Сутність програми
Єдиний ринок, інновації та цифрові технології	Дослідження та інновації	Horizon Europe	ключова програма фінансування досліджень та інновацій в ЄС. Сприяє боротьбі зі зміною клімату, досягненню цілей сталого розвитку ООН та підвищенню конкуренто–спроможності та зростанню ЄС.
		Програма досліджень та навчання Euratom	займається ядерними дослідженнями та навчанням з акцентом на постійне покращення ядерної безпеки, захисту та радіаційного захисту.
		ITER	амбіційний міжнародний проект з будівництва найбільшої у світі термоядерної установки для вдосконалення технологій термоядерної енергії для більш екологічного та стійкого енергетичного міксу.
	Європейські стратегічні інвестиції	InvestEU	забезпечення ЄС довгостроковим фінансуванням, залучення приватних інвестицій, підтримка відновлення, більш цифрового та стійкого до змін Європи.
		Connecting Europe Facility	підтримка реалізації ключової енергетичної, транспортної та цифрової інфраструктури по всій Європі.
		Програма Digital Europe	перша програма ЄС, спрямована на прискорення проведення цифрової трансформації Європи.
	Єдиний ринок	Програма єдиного ринку	захист споживачів; забезпечення безпеки харчових продуктів.
		Програма боротьби з шахрайством в ЄС	захист фінансових інтересів ЄС; спеціалізоване обладнання, знання та навчання.

Продовження таблиці 1.4

Єдиний ринок, інновації та цифрові технології	Єдиний ринок	Співпраця в сфері оподаткування (FISCALIS)	програма FISCALIS дає можливість національним податковим адміністраціям створювати та обмінюватися інформацією та експертними знаннями
		Співпраця в сфері митниці (CUSTOMS)	програма підтримує співпрацю між митними органами та захист фінансових та економічних інтересів ЄС та його держав-членів.
	Космос	Програма космосу ЄС	політика ЄС в сфері космосу; супутникові технології та інновації; дані, навігаційні та комунікаційні послуги; боротьба зі зміною клімату; реагування на стихійні лиха
Єдність та цінності	Регіональний розвиток і єдність	Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF)	зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності ЄС шляхом коригування дисбалансів між регіонами через програми, що реалізуються місцевими органами влади.
		Фонд згуртованості (CF)	зменшення економічних і соціальних диспропорцій та сприяння сталому розвитку
		REACT-EU	додаткове фінансування існуючих програм згуртованості 2014–2020 років в рамках ERDF, ESF та FEAD
		Підтримка турецької кіпрської громади	програма допомоги спрямована на сприяння воз'єднанню Кіпру
	Відновлення та стійкість	Механізм відновлення та стійкості	інструмент NextGenerationEU для допомоги ЄС у подоланні кризи та підвищенні стійкості.
		Інструмент технічної підтримки	забезпечення індивідуалізованої технічної експертизи для проведення реформ в країнах ЄС
		Захист євро від підробки	запобігання підробці та пов'язаному з нею шахрайству, збереження цілісності банкнот і монет євро
		Механізм цивільного захисту ЄС (rescEU)	зміцнення співпраці між державами-членами ЄС та 6 країнами-учасниками у сфері цивільного захисту.
		EU4Health	інвестиції у стійкі та сучасні системи охорони здоров'я, покращення здоров'я громадян ЄС та захист від транскордонних загроз здоров'ю.

Продовження таблиці 1.4

Єдність та цінності	Інвестиції в людей, соціальну єдність і цінності	Європейський соціальний фонд+ (ESF+)	основний інструмент ЄС для інвестування в людей з метою побудови більш соціальної та інклюзивної Європи.
		Erasmus+	підтримка освітнього, професійного та особистого розвитку людей у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту.
		Європейський корпус солідарності	для молодих людей, які бажають займатися волонтерською діяльністю, надавати гуманітарну допомогу, сприяти охороні здоров'я та охороні навколишнього середовища.
		Програма юстиції	зміцнення демократії, верховенства права та фундаментальних прав.
		Програма “Громадяни, рівність, права та цінності”	пахист і просування прав та цінностей, закріплених у Договорах ЄС та Хартії основних прав.
		Креативна Європа	програма Європейської комісії з підтримки культурного та аудіовізуального секторів.
Природні ресурси та навколишнє середовище	Сільське господарство та морська політика	Європейський сільськогосподарський фонд гарантування (EAGF)	фінансує підтримку доходів фермерів ЄС та заходи зі стабілізації сільськогосподарських ринків.
		Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD)	надає фінансування для підтримки сільських територій та зміцнення агро–продовольчого та лісового секторів ЄС
		Європейський морський, рибальський та аквакультурний фонд	загальна рибальська політика, морська політика, аквакультура, сталий розвиток.
	Навколишнє середовище та дії щодо клімату	Програма для навколишнього середовища та кліматичних дій (LIFE)	перехід до сталої, циркулярної та стійкої економіки, захист та відновлення довкілля, зупинення та повернення втрат біорізноманіття.
		Фонд справедливої трансформації	перехід до кліматичної нейтральності шляхом пом'якшення її соціально–економічного впливу в постраждалих регіонах.

Продовження таблиці 1.4

Управління міграцією та кордоном	Міграція	Фонд притулку, міграції та інтеграції	притулок, міграція та інтеграція; Спільна європейська система притулку; Управління міграцією; Солідарність.
	Управління кордоном	Фонд інтегрованого управління кордонами	управління кордонами; Спільна візова політика ЄС; Європейська прикордонна та берегова охорона; Митне контрольне обладнання на митних пунктах і митні лабораторії.
Безпека та оборона	Безпека	Фонд внутрішньої безпеки	безпека Союзу; боротьба з радикалізацією, тероризмом, кіберзлочинністю, організованою злочинністю; захист жертв злочинів.
		Закриття ядерних установок (Литва)	забезпечення безпечного закриття старих ядерних реакторів, захист довкілля та здоров'я людей.
		Ядерна безпека та закриття ядерних установок	забезпечення безпечного закриття старих ядерних реакторів, захист довкілля та здоров'я людей.
	Оборона	Європейський фонд оборони	основна ініціатива Комісії з підтримки спільних досліджень та розвитку оборонних можливостей за рахунок бюджету ЄС.
Сусідство та світ	Зовнішня дія	Глобальна Європа: Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва	головний фінансовий інструмент ЄС для сприяння сталому розвитку, миру та стабільності в усьому світі.
		Гуманітарна допомога	у разі катастрофи або гуманітарної надзвичайної ситуації ЄС надає допомогу постраждалим країнам і населенню.
		Спільна зовнішня та безпекова політика	сприяння збереженню миру, запобіганню конфліктів та зміцненню міжнародної безпеки.
		Заморські країни та території	сприяння економічному та соціальному розвитку заморських країн, підвищення їхньої стійкості та зменшення вразливості.
	Допомога в процесі вступу	Допомога в процесі вступу	підтримка країн-кандидатів та потенційних кандидатів на вступ до ЄС у трансформації їхніх суспільств, правових систем та економік.

Джерело: складено автором за даними [14; 15]

Розвиток бюджетної політики ЄС зумовлений економічними та політичними подіями, які відбувалися протягом конкретного історичного періоду (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Періоди розвитку бюджетної політики ЄС

Період	Особливості формування бюджетної політики ЄС
Післявоєнний період (1950–1970–ті рр.)	Створення спільних фінансових інструментів для забезпечення економічної стабільності та розвитку. Спроби гармонізації фінансових політик країн–членів.
1970–1980–ті рр.	Початок використання структурних фондів для підтримки розвитку менш розвинених регіонів. Зростання обсягу фінансування та бюджетних внесків.
1990–2000–ті рр.	Підписання Європейського акту, що сприяв посиленню інтеграції та розширенню ЄС. Збільшення обсягів фінансової підтримки для країн–членів
2000–2010–ті рр.	Реформа системи фінансування ЄС, що передбачала перегляд бюджетних пріоритетів та зменшення витрат. Впровадження багатоцільових фінансових рамок.
2010–2020–ті рр.	Прискорення реформ у зв'язку з економічною кризою та зростанням дефіциту. Підвищення обсягів фінансування на програми стимулювання економіки.
2020–нині	Акцент на зеленій та цифровій трансформації. Збільшення інвестицій в інновації та сталість. Реформування бюджетного процесу для відповідності сучасним викликам.

Джерело: складено автором за даними [14]

Отже, бюджетна політика Європейського Союзу спрямована на забезпечення економічної стабільності, сталого розвитку та соціальної згуртованості серед країн–членів. Основні цілі бюджетної політики ЄС охоплюють підтримку економічної стабільності, сприяння сталому розвитку, забезпечення безпеки та соціальної рівності, а також підвищення ефективності витрат. Ключові програми фінансування ЄС, такі як Horizon Europe, InvestEU, Європейський соціальний фонд та інші, націлені на інновації, соціальну згуртованість, охорону здоров'я та захист довкілля.

1.2. Правові аспекти реалізації бюджетної політики ЄС

Здійснення бюджетних повноважень полягає у визначенні загальної суми та розподілу щорічних витрат ЄС і доходів, необхідних для їх покриття, а також у здійсненні контролю за виконанням бюджету. Сама бюджетна процедура включає підготовку та прийняття бюджету.

Європейський Парламент і Рада разом утворюють бюджетний орган. До 1970 року бюджетні повноваження були зосереджені виключно в Раді, тоді як Парламент мав лише консультативну роль. Договори від 22 квітня 1970 року та 22 липня 1975 року збільшили бюджетні повноваження Парламенту:

– договір 1970 року, залишаючи за Радою право останнього слова щодо «обов'язкових витрат», що виникають з договірних зобов'язань або актів, прийнятих відповідно до Договору, надав Парламенту остаточне слово щодо «необов'язкових витрат», які на той час становили 8% бюджету;

– договір 1975 року надав Парламенту право відхилити бюджет у цілому.

До набрання чинності Лісабонського договору Рада та Парламент здійснювали по два читання в рамках бюджетної процедури, після чого Парламент міг або прийняти бюджет, або відхилити його повністю.

Наступні договори не внесли суттєвих змін до бюджетної процедури, доки Лісабонський договір не привніс значні зміни, які ввели простішу та прозорішу бюджетну процедуру (бюджетне спільне рішення). Основні зміни полягали у скасуванні розподілу на обов'язкові та необов'язкові витрати. Це дозволило рівне ставлення до всіх витрат за однаковою процедурою, яка була спрощена: тепер передбачено лише одне читання в кожній інституції на основі проекту бюджету, представленого Комісією [16].

Стаття 314ДФЕС встановлює етапи та строки, що застосовуються під час бюджетної процедури. Однак поточна практика полягає у тому, що інституції

узгоджують «прагматичний» календар на кожен рік перед початком бюджетної процедури (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Етапи процедури прийняття бюджету в ЄС.

Етап	Сутність етапу
Перший етап: подання проекту бюджету Комісією	Парламент та Рада встановлюють рекомендації щодо пріоритетів бюджету. Комісія складає проект бюджету та направляє його до Ради та Парламенту (не пізніше 1 вересня згідно зі статтею 314(2) ДФЕС, але за прагматичним графіком – до кінця квітня або на початку травня). Комісія може змінити проект бюджету на пізнішому етапі для врахування нових подій, але не пізніше моменту скликання Комітету по згоді (див. нижче).
Другий етап: ухвалення позиції Ради щодо проекту бюджету	Рада ухвалює свою позицію щодо проекту бюджету та направляє її до Парламенту (згідно зі статтею 314(3) ДФЕС, вона повинна бути подана не пізніше 1 жовтня, але згідно з прагматичним графіком вона надсилається до кінця липня). Рада повинна повністю проінформувати Парламент про причини ухвалення своєї позиції.
Третій етап: читання Парламенту	Парламент має 42 дні на відповідь. Протягом цього періоду він може або затвердити позицію Ради, або відмовитися від ухвалення рішення, у такому разі бюджет вважається остаточно ухваленим, або Парламент може запропонувати поправки, якщо вони приймаються більшістю своїх членів, у такому випадку змінений проект повертається як до Ради, так і до Комісії. Президент Парламенту, узгодивши з Президентом Ради, негайно скликає зустріч Комітету по згоді.
Четвертий етап: засідання Комітету по згоді та ухвалення бюджету	З дня скликання Комітету по згоді (що складається з рівної кількості представників Ради та Парламенту) є 21 день на узгодження спільного тексту. Для цього Комітет повинен прийняти рішення більшістю голосів членів Ради або їх представників і більшістю представників Парламенту. Комісія бере участь у роботі Комітету по згоді і приймає всі необхідні ініціативи з метою згладжування позицій Парламенту та Ради. Якщо Комітет по згоді не досягне угоди щодо спільного тексту протягом 21 дня, зазначених вище, Комісія повинна подати новий проект бюджету. Якщо Комітет по згоді ухвалює спільний текст в рамках визначеного терміну, тоді у Парламенту та Ради є 14 днів з дати угоди для затвердження спільного тексту. Наведена нижче таблиця узагальнює можливі результати до закінчення того 14-денного періоду.
Додаткові та змінні бюджети	У разі невідворотних, виняткових або непередбачених обставин (відповідно до статті 44 Фінансового регламенту) Комісія може запропонувати проекти змінних бюджетів для внесення змін до бюджету, прийнятого на поточний рік. Ці змінні бюджети підлягають тим самим правилам, що й загальний бюджет

Джерело: складено автором за даними [16; 17]

За виконання бюджету у співпраці з державами–членами відповідає Комісія під політичним наглядом Європейського Парламенту. Це відбувається для забезпечення використання виділених коштів відповідно до принципів належного фінансового управління, тобто економічності, ефективності та результативності.

Виконання бюджету передбачає дві основні операції: зобов'язання та виплати. Щодо зобов'язання витрат, приймається рішення про використання певної суми з певного рядка бюджету для фінансування конкретної діяльності. Після встановлення відповідних юридичних зобов'язань (наприклад, контрактів) та виконання або надання відповідних послуг, робіт чи поставок, витрати авторизуються, а відповідні суми сплачуються.

Комісія може реалізовувати бюджет одним з наступних способів:

- пряме управління: через свої відділи або через виконавчі агентства;
- спільне управління: спільно з державами–членами;
- непряме управління: передавати завдання з виконання бюджету суб'єктам та особам, наприклад, країнам, що не є членами ЄС, міжнародним організаціям та іншим.

На практиці, приблизно 70% бюджету витрачається за умовами «спільного управління» (з державами–членами розподіляються кошти та ведеться управління витратами), близько 20% – за умовами «прямого управління» Комісією або її виконавчими агентствами, і решта 10% – за умовами «непрямого управління» [18].

Фінансовий регламент встановлює всі принципи та правила, що регулюють виконання бюджету. Додаткові правила, що стосуються виконання бюджету, містяться у секторальних регламентах, що охоплюють певні політики ЄС.

Перший Фінансовий регламент був прийнятий 21 грудня 1977 року. У вересні 2016 року Комісія подала пропозицію нового Фінансового регламенту

для заміни попереднього (разом із правилами його застосування), а також для внесення змін до 14 інших секторальних регламентів та одного рішення, кожен з яких також містив фінансові правила. Заявлені цілі пропозиції були щодо введення єдиного правила, спрощення фінансових правил ЄС, щоб зробити їх більш гнучкими. Комітети з бюджету та бюджетного контролю були відповідальні в Парламенті. Цей процес тривав до липня 2018 року, коли Парламент ухвалив узгоджений текст на пленарному засіданні. Потім Фінансовий регламент було опубліковано в Офіційному віснику 30 липня 2018 року та набрав чинності 2 серпня 2018 року. Однак більшість положень нового Фінансового регламенту, що стосуються виконання адміністративних асигнувань європейських установ, не набрали чинності до 1 січня 2019 року.

Основним інструментом Комісії для виконання бюджету та моніторингу його виконання є її комп'ютерна система обліку АВАС (облік на основі нарахувань). Комісія вжила заходів для відповідності найвищим міжнародним стандартам обліку, зокрема Міжнародним стандартам обліку у сфері публічного сектора (IPSAS), встановленим Міжнародною федерацією обліковців (IFAC). Важливим аспектом виконання бюджету є дотримання законодавства ЄС, що застосовується до державних закупівельних контрактів (постачання, роботи та послуги). Крім того, Система раннього виявлення та виключення (EDES) збільшує захист фінансових інтересів Союзу. Вона дозволяє раннє виявлення ненадійних осіб і суб'єктів, які подають заявки на отримання коштів ЄС або укладають юридичні зобов'язання з Комісією чи іншими установами та передбачає їх виключення з процедур і нарахування їм фінансових штрафів [19].

Контроль бюджетної політики ЄС має на меті забезпечення законності, точності та належного фінансового управління бюджетними операціями та системами фінансового контролю, а також належного фінансового управління бюджетом ЄС (економія, ефективність та результативність), а щодо ролі

Європейського Суду Рахунків та Європейського Парламенту, забезпечення досягнення цих цілей (критерії результативності) (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Рівні здійснення контролю бюджетної політики ЄС

Рівень контролю	Вид контролю	Сутність даного виду контролю
Контроль на національному рівні	Початковий контроль	Перевірка доходів та витрат проводиться національними органами, зокрема щодо традиційних власних ресурсів. Органи мають повноваження здійснювати процедури збору та перевірки сум. Бюджетний контроль також включає боротьбу з неправомірностями та шахрайством. Операційні витрати, що перебувають у спільному управлінні, також перш за все піддаються контролю національними органами держав-членів.
Контроль на рівні ЄС	Внутрішній контроль	У кожному інституті контроль здійснюється уповноваженими посадовими особами та бухгалтерами, а також внутрішнім аудитором інституту.
	Зовнішній контроль	Зовнішній контроль здійснюється національними аудиторськими установами та Європейським Судом Рахунків (ЄСР). ЄСР надсилає річні детальні звіти бюджетним органам відповідно до статті 287ДФЄС, включаючи такі документи, як “Заява про достовірність рахунків та законність та правильність підтримуючих операцій” (DAS), щорічний звіт про виконання загального бюджету, спеціальні щорічні звіти про агентства ЄС та органи, а також думки і огляди на різні питання.
	Політичний контроль	В межах Європейського Парламенту Комітет з бюджетного контролю відповідає за підготовку позиції Парламенту та зокрема за: Проведення контролю за виконанням бюджету ЄС та ЄФР (до 2020 року включно); Підготовку рішень про розпорядження, включаючи внутрішню процедуру розпорядження; Закриття, представлення та аудит бухгалтерських записів та балансів ЄС та інш.

Джерело: складено автором за даними [19]

Раз на рік, за рекомендацією Ради, Парламент надає розпорядження Комісії з питань виконання бюджету за рік, після того, як були розглянуті звіти про діяльність Комісії, щорічний звіт про управління та результативність

Комісії, звіт про оцінку (стаття 318 ДФЕС), щорічний звіт ЄСР та відповіді Комісії та інших інститутів на запити Парламенту (стаття 319 ДФЕС). Комітет з бюджетного контролю готує позицію Парламенту щодо спеціальних звітів ЄСР, часто у вигляді робочих документів для керівника розпорядження. Комісія та інші інститути зобов'язані діяти відповідно до зауважень, зроблених Парламентом у його резолюціях про розпорядження (стаття 319(3) ДФЕС та стаття 262 Фінансового регламенту). Парламент також надає розпорядження щорічно іншим інститутам та децентралізованим агентствам [20].

Зазвичай Парламент розглядає звіти про розпорядження на частковій сесії до 15 травня (стаття 260 Фінансового регламенту). Таким чином, крім виняткових випадків, голосування про надання розпорядження проводяться на частковій сесії у травні або, у випадку відкладення, на частковій сесії у жовтні. Якщо пропозиція про надання розпорядження не зареєстрована більшістю голосів, або якщо Парламент вирішує відкласти своє рішення щодо розпорядження, Парламент повідомляє про це відповідні інституції або агентства. Останні зобов'язані діяти без зволікань для виправлення перешкод для прийняття рішення про розпорядження. Комітет з бюджетного контролю потім подає новий звіт протягом шести місяців, який містить нову пропозицію про надання чи відмову у розпорядженні [21].

У таблиці 1.8 наведені правові основи для затвердження, виконання та контролю бюджетної політики в ЄС.

Таблиця 1.8 – Правові основи реалізації бюджетної політики ЄС

Сфера застосування	Правова основа
Процедура прийняття бюджету ЄС	стаття 314 Договору про функціонування Європейського Союзу (TFEU) та стаття 106а Договору про заснування Європейського Співтовариства з атомної енергії; статті 39–55 Фінансового регламенту (Регламент (ЄС, Євратом) 2018/1046 Європейського Парламенту та Ради від 18 липня 2018 року

Продовження таблиці 1.8

	щодо фінансових правил, застосованих до загального бюджету Союзу, яким вносяться зміни до Регламентів (ЄС) № 1296/2013, (ЄС) № 1301/2013, (ЄС) № 1303/2013, (ЄС) № 1304/2013, (ЄС) № 1309/2013, (ЄС) № 1316/2013, (ЄС) № 223/2014, (ЄС) № 283/2014 та Рішення № 541/2014/ЄС і скасовується Регламент (ЄС, Євратом) № 966/2012); міжінституційна угода (ІА) між Європейським Парламентом, Радою та Комісією щодо бюджетної дисципліни, співпраці в бюджетних питаннях та належного фінансового управління.
Виконання бюджету	статті 290, 291, 317, 318, 319, 321, 322 та 323 Договору про функціонування Європейського Союзу (ТФЕС) і Стаття 179 Договору про створення Європейського Співтовариства з атомної енергії; фінансовий регламент, тобто Регламент (ЄС, Євратом) 2018/1046 Європейського Парламенту та Ради від 18 липня 2018 року про фінансові правила, що застосовуються до загального бюджету Союзу; міжінституційна угода (МІУ) від 16 грудня 2020 року між Європейським Парламентом, Радою та Комісією щодо бюджетної дисципліни, співпраці в бюджетних питаннях та належного фінансового управління, а також щодо нових власних ресурсів, включаючи дорожню карту щодо впровадження нових власних ресурсів.
Контроль бюджету	статті 287, 317, 318, 319, 322 і 325 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС); регламент (ЄС, Євратом) 2018/1046 Європейського Парламенту та Ради від 18 липня 2018 року щодо фінансових правил, що застосовуються до загального бюджету Союзу, із змінами до Регламентів (ЄС) № 1296/2013, (ЄС) № 1301/2013, (ЄС) № 1303/2013, (ЄС) № 1304/2013, (ЄС) № 1309/2013, (ЄС) № 1316/2013, (ЄС) № 223/2014 і (ЄС) № 283/2014 і Рішення № 541/2014/ЄС та скасування Регламенту (ЄС, Євратом) № 966/2012 (див. зокрема Розділ II, Розділ 7, щодо принципу належного фінансового управління та результативності, та Розділ XIV, щодо зовнішнього аудиту та довіри); міжінституційна угода від 16 грудня 2020 року між Європейським парламентом, Радою Європейського Союзу та Європейською комісією щодо бюджетної дисципліни, співпраці у бюджетних питаннях та належного фінансового управління, а також щодо нових власних ресурсів, включаючи дорожню карту щодо впровадження нових власних ресурсів, Частина III; правила процедури Європейського Парламенту, Розділ II, Розділ 6, Правила 99, 100 та 104; Розділ V, Розділ 2, Правило 134; Додаток V.

Джерело: складено автором за даними [20; 21; 22; 23]

Отже, правові аспекти реалізації бюджетної політики Європейського Союзу є фундаментальними для забезпечення прозорості, підзвітності та

ефективного управління фінансовими ресурсами. Система взаємодії між європейськими та національними інституціями, а також механізми внутрішнього та зовнішнього контролю є ключовими для забезпечення ефективного функціонування бюджетної політики та довіри громадян до управління фінансами Союзу.

1.3. Роль інституцій у бюджетному процесі ЄС

Забезпечення законності, точності та ефективного фінансового управління бюджетними операціями та системами фінансового контролю, а також ефективного фінансового управління бюджетом ЄС (економічність, ефективність та результативність) – є основною метою інституцій ЄС. Кожна з них має свої конкретні ролі та функції, що забезпечує прозорість, ефективність та підзвітність у розподілі фінансових ресурсів.

Таблиця 1.9 – Огляд інституцій, які приймають участь в бюджетному процесі ЄС

Інституція	Роль інституції
Європейська Комісія	Європейська Комісія є виконавчим органом ЄС, який розробляє проект бюджету, виконує його після затвердження та звітує про виконання бюджету.
Європейський Парламент	Європейський Парламент представляє громадян ЄС. Він розглядає проект бюджету, вносить поправки, затверджує бюджет разом з Радою ЄС та здійснює контроль за його виконанням.
Рада Європейського Союзу	Рада ЄС представляє держави-члени. Вона розглядає проект бюджету, вносить поправки, затверджує бюджет разом з Парламентом та слідкує за відповідністю бюджету стратегічним пріоритетам.
Європейський Суд Аудиторів	Європейський Суд Аудиторів здійснює зовнішній аудит виконання бюджету, оцінює ефективність та законність використання фінансових ресурсів, готує щорічні звіти для забезпечення прозорості та підзвітності.

Джерело: складено автором за даними [24; 25; 26; 27]

Європейська Комісія відіграє ключову роль у бюджетному процесі Європейського Союзу, виконуючи низку важливих компетенцій та функцій. Вона є центральним виконавчим органом, який займається підготовкою, виконанням та контролем за бюджетом ЄС, підтримуючи фінансову стабільність та відповідність бюджету стратегічним цілям ЄС. Її діяльність спрямована на максимізацію ефективності використання бюджетних ресурсів, прозорість та підзвітність перед громадянами Європейського Союзу (табл. 1.10).

Таблиця 1.10 – Компетенції та функції Європейської Комісії в бюджетному процесі ЄС

Компетенції Європейської Комісії	Сутність компетенції
Підготовка проекту бюджету	Розробка проекту бюджету: щороку Європейська Комісія готує проект бюджету на наступний фінансовий рік. Цей процес включає аналіз потреб фінансування, консультації з іншими інституціями та оцінку виконання попередніх бюджетів.
	Пропозиції щодо витрат та доходів: комісія визначає необхідні витрати та можливі джерела доходів, забезпечуючи баланс між ними.
Виконання бюджету	Управління витратами: після затвердження бюджету Комісія відповідає за його виконання. Вона здійснює управління видатками, забезпечуючи їх відповідність запланованим статтям бюджету.
	Фінансовий контроль: комісія слідкує за ефективністю та законністю витрат, вживаючи заходів для запобігання шахрайству та неправильному використанню коштів.
Звітування та контроль	Регулярна звітність: Комісія регулярно звітує перед Європейським Парламентом та Радою ЄС про стан виконання бюджету, включаючи квартальні та річні звіти.
	Аудит та перевірки: Вона співпрацює з Європейським Судом Аудиторів для проведення аудитів, забезпечуючи прозорість та підзвітність використання бюджетних коштів
Ініціативи та пропозиції	Розробка багаторічної фінансової рамки (МФР): Комісія готує пропозиції щодо багаторічної фінансової рамки, яка визначає довгострокові пріоритети та фінансові ліміти ЄС на період 7 років.
	Політичні ініціативи: Комісія може вносити пропозиції щодо змін у бюджетних політиках, враховуючи нові виклики та потреби Союзу

Продовження таблиці 1.10

Фінансовий нагляд та управління	Фінансове планування: Комісія розробляє та впроваджує фінансові плани для різних програм та проектів ЄС.
	Контроль надходжень: Вона відповідає за збирання власних ресурсів ЄС, таких як митні збори, внески від держав-членів та інші джерела доходів.

Джерело: складено автором за даними [24; 28]

Наступною важливою інституцією, яка відіграє важливу роль у бюджетному процесі Європейського Союзу постає Європейський Парламент, маючи значні повноваження та вплив на бюджетні рішення. Парламент представляє інтереси громадян ЄС і забезпечує демократичний контроль над бюджетними процедурами (табл. 1.11).

Таблиця 1.11 – Повноваження Європейського парламенту в бюджетному процесі

Повноваження	Зміст повноважень
Затвердження бюджету	Розгляд та внесення поправок: парламент розглядає проект бюджету, підготовлений Європейською Комісією, та має право вносити до нього поправки. Комітет з бюджетів готує пропозиції щодо змін, які обговорюються і голосуються на пленарному засіданні.
	Процедура узгодження: після внесення поправок Парламентом, проект бюджету передається до Ради ЄС. Якщо Рада не погоджується з поправками, відбувається процедура узгодження, де обидві інституції намагаються досягти компромісу.
Контроль за виконанням бюджету	Щорічне затвердження виконання бюджету (дисчардж): парламент щорічно ухвалює рішення про виконання бюджету на основі звітів Європейської Комісії та Європейського Суду Аудиторів. Це рішення підтверджує, що бюджетні кошти були витрачені належним чином
	Фінансовий контроль та аудит: парламент має право проводити розслідування та аудити щодо використання бюджетних коштів, забезпечуючи прозорість та підзвітність.
Законодавча роль	Співучасть у формуванні багаторічної фінансової рамки (БФР): парламент бере участь у затвердженні багаторічної фінансової рамки, яка визначає довгострокові бюджетні пріоритети та обсяги фінансування на 7-річний період.

Продовження таблиці 1.11

Законодавча роль	Законодавча ініціатива: парламент може вносити пропозиції щодо законодавчих змін, що впливають на бюджетні процеси, включаючи нові програми фінансування та ініціативи.
Політичний вплив	Представництво інтересів громадян: парламент представляє інтереси громадян ЄС, забезпечуючи, щоб бюджет відповідав їхнім потребам і пріоритетам. Парламент може вимагати включення до бюджету фінансування певних програм або ініціатив, важливих для громадян.
	Політичний тиск на Комісію та Раду: парламент може використовувати політичний вплив для просування своїх пріоритетів у бюджетних переговорах з Комісією та Радою ЄС.
Прозорість та підзвітність	Публічні дебати та обговорення: бюджетні питання широко обговорюються на пленарних засіданнях Парламенту, забезпечуючи прозорість бюджетного процесу та інформування громадськості про ключові рішення та їх обґрунтування.
	Звітування та моніторинг: парламент отримує регулярні звіти від Комісії та інших інституцій щодо стану виконання бюджету, що дозволяє здійснювати постійний моніторинг та контроль.

Джерело: складено автором за даними [29; 30]

Рада Європейського Союзу, представляючи держави-члени, має важливу роль у бюджетному процесі ЄС. Вона бере участь у формуванні, обговоренні та затвердженні бюджету, а також забезпечує, щоб бюджет відповідав стратегічним пріоритетам та політичним цілям ЄС (табл. 1.12).

Таблиця 1.12 – Повноваження та вплив Ради ЄС на формування бюджету ЄС

Етап бюджетного процесу	Повноваження та вплив Ради ЄС
Формування бюджету	Рада отримує проект бюджету від Європейської Комісії та ретельно його розглядає, вносить свої поправки до проекту бюджету.
Узгодження бюджету	Після внесення поправок проект бюджету передається до Європейського Парламенту.

Продовження таблиці 1.12

Узгодження бюджету	Якщо Парламент і Рада не досягають згоди, ініціюється процедура узгодження (Conciliation Committee), де представники обох інституцій намагаються досягти компромісу.
Виконання бюджету	Рада контролює виконання бюджету, співпрацюючи з Європейською Комісією. Рада може висловлювати свої рекомендації та вимоги щодо коригування бюджетних витрат.
Визначення пріоритетів	Рада визначає загальні політичні напрямки та пріоритети, що мають бути враховані в бюджеті. Рада забезпечує, щоб бюджет відповідав довгостроковим цілям і стратегіям ЄС.

Джерело: складено автором за даними [31; 32]

Європейський Суд Аудиторів (ЄСА) відіграє ключову роль у бюджетному процесі Європейського Союзу, забезпечуючи незалежний зовнішній аудит фінансів ЄС. Його основна мета – покращення фінансового управління, підвищення ефективності витрат та забезпечення підзвітності в використанні бюджетних коштів. Основні функції та роль ЄСА у бюджетному процесі наведено в таблиці 1.13.

Таблиця 1.13 – Функції та роль Європейського Суду Аудиторів

Функція ЄСА	Сутність функції
Аудит виконання бюджету	Фінансовий аудит: ЄСА перевіряє достовірність фінансових звітів ЄС, щоб забезпечити точне відображення фінансового стану. Аудит відповідності: перевірка законності та регулярності фінансових операцій для забезпечення їх відповідності законодавству ЄС. Аудит ефективності: оцінка економічності, ефективності та результативності використання бюджетних коштів.
Звітування	Спеціальні звіти: звіти з конкретних аспектів фінансового управління або програм ЄС, які містять глибокий аналіз та рекомендації. Щорічні звіти: ЄСА надає щорічні звіти про виконання бюджету, які містять висновки про фінансовий стан ЄС та рекомендації щодо покращення фінансового управління.

Продовження таблиці 1.13

Рекомендації та покращення	Рекомендації: ЄСА надає рекомендації Європейській Комісії, Раді та Парламенту щодо покращення фінансового управління та підвищення ефективності витрат. Моніторинг виконання рекомендацій: ЄСА слідкує за виконанням своїх рекомендацій, оцінюючи їх вплив на управління фінансами ЄС.
Вирішення спорів	Посередництво: хоча ЄСА не є судовим органом, його звіти можуть бути використані як докази у вирішенні фінансових спорів між інституціями ЄС або між ЄС та державами-членами. Співпраця з іншими органами: ЄСА співпрацює з Європейським судом, Європейським омбудсменом та іншими органами для вирішення питань, пов'язаних із фінансовими порушеннями або неправильним управлінням.
Тлумачення законодавства	Консультативна роль: ЄСА надає консультації з питань тлумачення фінансового законодавства ЄС, особливо щодо правильного застосування правил та регламентів. Аналіз законодавства: ЄСА аналізує чинне законодавство та пропонує зміни або вдосконалення для підвищення його ефективності та відповідності сучасним вимогам.

Джерело: складено автором за даними [33; 34]

Таким чином, інституції Європейського Союзу відіграють важливі та взаємодоповнюючі ролі у бюджетному процесі, забезпечуючи баланс між демократичною легітимністю, ефективним управлінням та фінансовою підзвітністю. Європейська Комісія готує та виконує бюджет, Європейський Парламент розглядає, затверджує та контролює його виконання, Рада ЄС визначає стратегічні пріоритети та узгоджує бюджет з Парламентом, а Європейський Суд Аудиторів здійснює незалежний аудит, забезпечуючи законність і ефективність використання коштів. Ця скоординована діяльність інституцій гарантує прозорість, підзвітність і відповідність бюджету цілям та потребам ЄС.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За результатами написання першого розділу отримано висновки щодо сутності, основних функцій та правових особливостей реалізації бюджетної політики в Європейському Союзі.

1. Уточнено поняття «бюджетна політика»: це – система урядових заходів, спрямованих на регулювання економічних процесів у суспільстві через вплив на рівень державних витрат та податків. Визначено, що бюджетна політика Європейського Союзу спрямована на забезпечення економічної стабільності, сталого розвитку та соціальної згуртованості серед країн–членів.

2. Встановлено, що правове регулювання бюджетної політики Європейського Союзу відбувається на основі Договору про фінансування ЄС, заснування Європейського Співтовариства з атомної енергії, Фінансового регламенту, фінансових правил, міжінституційної угоди між Європейським Парламентом, Радою та Комісією щодо бюджетної дисципліни, співпраці в бюджетних питаннях та належного управління, які забезпечують прозоре та справедливе розподілення фінансів.

3. Визначено, що роль інституцій у бюджетному процесі ЄС визначається їхніми специфічними функціями та повноваженнями. Європейська Комісія відповідає за розробку та виконання бюджету, забезпечуючи його відповідність стратегічним цілям ЄС. Європейський Парламент виступає у ролі представницького органу, який забезпечує демократичний контроль над бюджетними рішеннями та впливає на їх формування. Рада Європейського Союзу, представляючи держави–члени, узгоджує бюджетні рішення, враховуючи їхні інтереси та загальні стратегічні напрямки. Водночас, Європейський Суд Аудиторів забезпечує незалежний аудит фінансів ЄС та сприяє підвищенню ефективності та прозорості в управлінні бюджетом.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТУ ЄС

2.1. Аналіз структури бюджету Європейського Союзу

Бюджет ЄС фінансується в значній мірі (понад 90%) за рахунок власних ресурсів. Щорічні доходи повинні повністю покривати щорічні витрати. Система власних ресурсів приймається Радою на основі одностайності, з урахуванням думки Європейського Парламенту, і потребує ратифікації державами-членами. Структура доходів бюджету ЄС наведена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Структура доходів бюджету ЄС

Склад доходів	Опис
1. «Традиційні» власні ресурси	Ці ресурси складаються з митних зборів, сільськогосподарських зборів та зборів на цукор, які збираються з 1970 року. Відсоток, який може утримуватися державами-членами для покриття витрат на збір, підвищено з 20% до 25%.
2. Власний ресурс на основі ПДВ	Цей ресурс складається з передачі частки від оціночної суми податку на додану вартість, зібраного державами-членами, до Союзу. Хоча він передбачений у рішенні 1970 року, цей ресурс не застосовувався до гармонізації систем ПДВ держав-членів у 1979 році.
3. Власний ресурс на основі ВНД	Цей власний ресурс складається з єдиного відсоткового збору на ВНД держав-членів, встановленого у бюджетній процедурі кожного року, і був створений Рішенням Ради 88/376/ЄЕС від 24 червня 1988 року. Спочатку його збирали лише в тому випадку, якщо інші власні ресурси не повністю покривали витрати, але тепер він фінансує основну частину бюджету ЄС.
4. Власний ресурс на основі пластику	Це нова категорія власних ресурсів, введена з 1 січня 2021 року Рішенням про власні ресурси 2020 року. Це національний внесок на основі кількості невикористаної пластикової упаковки зі стандартною ставкою 0,80 євро за кілограм. Внески держав-членів з ВНД на душу населення нижче середнього по ЄС зменшуються на річну фіксовану суму, що відповідає 3,8 кілограма пластику на душу населення.
5. Інші доходи та залишки, перенесені з попереднього року	Інші доходи включають податки, сплачені працівниками ЄС зі своїх зарплат, внески від країн, що не є членами ЄС, до програм ЄС, відсоткові платежі та штрафи, сплачені компаніями, що порушили закони ЄС. Якщо є профіцит, залишок з кожного фінансового року заноситься до бюджету наступного року як дохід.

Продовження таблиці 2.1

6. Корируючі механізми	Система власних ресурсів також використовувалася для виправлення бюджетних дисбалансів між чистими внесками держав-членів. Хоча «британська знижка», введена у 1984 році, більше не застосовується, фіксовані суми коригувань продовжуватимуть приносити користь Данії, Німеччині, Нідерландам, Австрії та Швеції в період з 2021 по 2027 рік.
7. Запозичення	Бюджет ЄС не може мати дефіциту, і фінансування його витрат за рахунок запозичень не дозволяється. Однак для фінансування грантів і позик, наданих за схемою відновлення Next Generation EU (NGEU), Комісії було дозволено на винятковій і тимчасовій основі позичити до 750 мільярдів євро (у цінах 2018 року) на ринках капіталу. Нове чисте запозичення повинно припинитися наприкінці 2026 року, після чого будуть дозволені лише операції з рефінансування.

Джерело: складено автором за даними [35]

Бюджет ЄС також повинен дотримуватись граничних обсягів видатків, погоджених у рамках багаторічної фінансової рамки (МФР) за різними напрямками, тобто категоріями видатків, такими як єдиний ринок, згуртованість та природні ресурси. Тематичні та нетематичні спеціальні інструменти забезпечують здатність ЄС реагувати у разі непередбачених потреб. Використання бюджетних гарантій та фінансових інструментів створює ефект важеля щодо видатків ЄС. Окрім МФР, загальні видатки ЄС на 2021–2027 роки включають тимчасовий інструмент відновлення Next Generation EU, який допоможе економіці ЄС відновитися після кризи, викликані COVID–19 [36].

З 2013 до 2023 рік доходи ЄС зросли з 139.5 млн. євро до 245.3 млн. євро, а видатки з 138.7 млн. євро до 234.3 млн. євро, що свідчить про збільшення фінансових потреб та можливостей Союзу. Особливо помітний стрибок відбувся у 2022 році, пов'язаний з фінансуванням заходів на подолання наслідків пандемії COVID–19 та економічного відновлення, коли доходи зросли до 239.6 млн. євро, а видатки досягли 228 млн. євро. Упродовж усіх років доходи стабільно перевищували видатки, відображаючи ефективне фінансове управління (рис. 2.1).

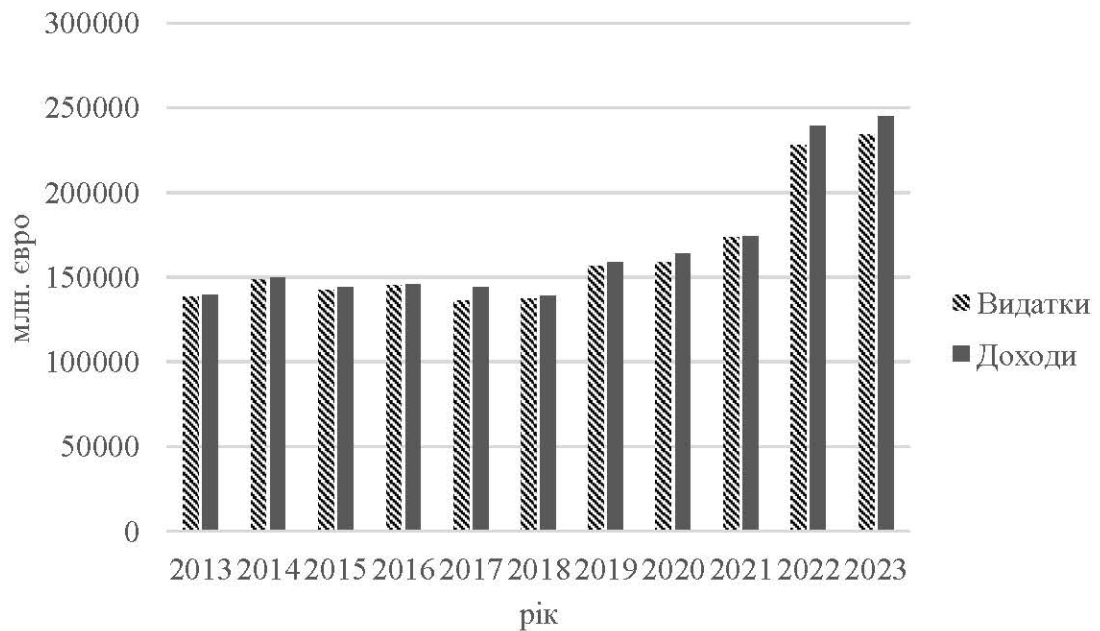

Рисунок 2.1 – Аналіз доходів і видатків бюджету Європейського Союзу протягом 2013–2023 років.

Джерело: складено автором за даними [37; 38]

Внески країн-членів є одним з основних джерел фінансування для реалізації різних програм, проектів та ініціатив Європейського Союзу. Країни з найбільшими економіками, такі як Німеччина, Франція та Італія, є основними країнами, які сплачують найбільші суми внесків до бюджету ЄС у розмірі 35 723.3, 26 489.4 та 19 522.9 млн євро відповідно. Це відображається в їх ролі як одних з ключових учасників європейської економічної та фінансової систем.

З іншого боку, менші за розміром економіки країни, такі як Мальта, Люксембург та Латвія, мають набагато менші внески до бюджету, що відображає їхню меншу фінансову потужність у порівнянні з іншими країнами-членами.

Для порівняння, країни Східної Європи, такі як Польща та Румунія, хоч і не мають таких великих економік, проте все ще роблять важливий внесок до бюджету. Польща, з доходом у розмірі 7 179.7 млн євро, і Румунія, з внеском у

розмірі 2 647.0 млн євро, є прикладами країн, які, незважаючи на свої розвиненість та економічні виклики, все ж є активними учасниками європейської спільноти.

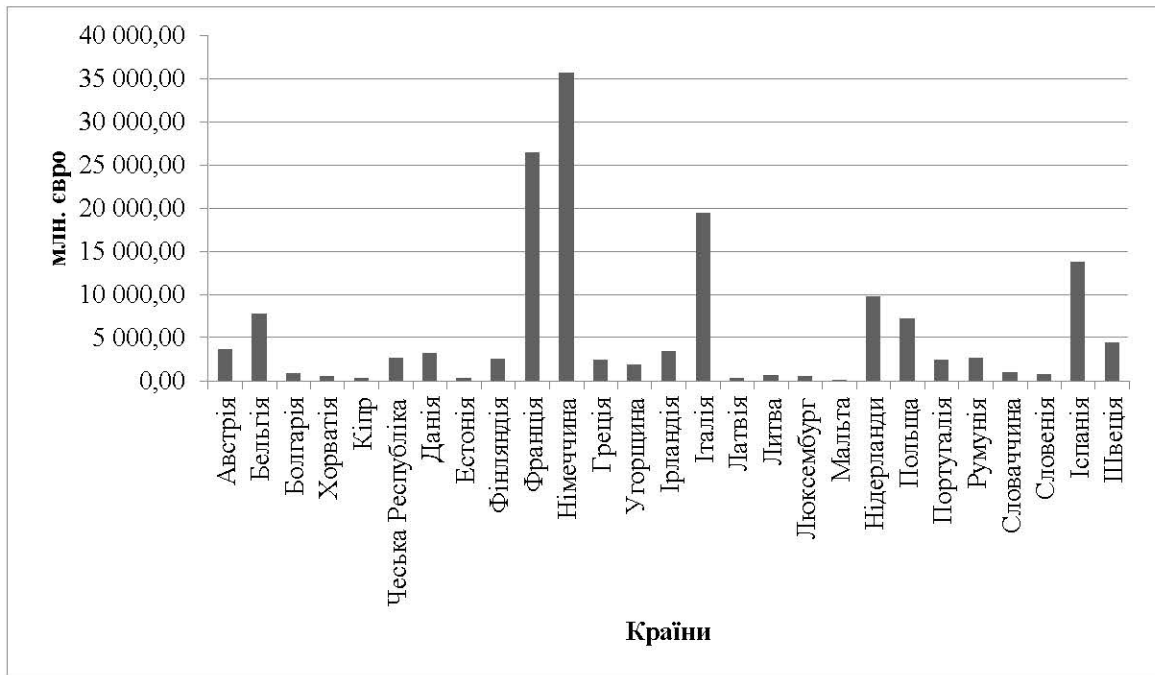

Рисунок 2.2 – Структура внесків країн–членів до бюджету ЄС за 2023 рік
Джерело: складено автором за даними [38; 39]

Порівнюючи суми видатків кожної країни, можна побачити, що Польща має найбільший обсяг видатків, за нею слідують Франція, Німеччина та Італія. Наприклад, Італія має суму видатків у розмірі 14 592.5 млн. євро, тоді як Ірландія витрачає лише 2 340.6 млн. євро. Це можна пояснити тим, що Італія має значно більшу кількість населення, ніж Ірландія, що може потребувати більших видатків на забезпечення соціальних послуг та інфраструктури. Крім того, Італія є однією з найбільших економік у Європейському союзі та світі загалом, тому її фінансові потреби можуть бути вищими, особливо у зв'язку з утриманням великих соціальних програм і галузей інфраструктури (рис. 2.3).

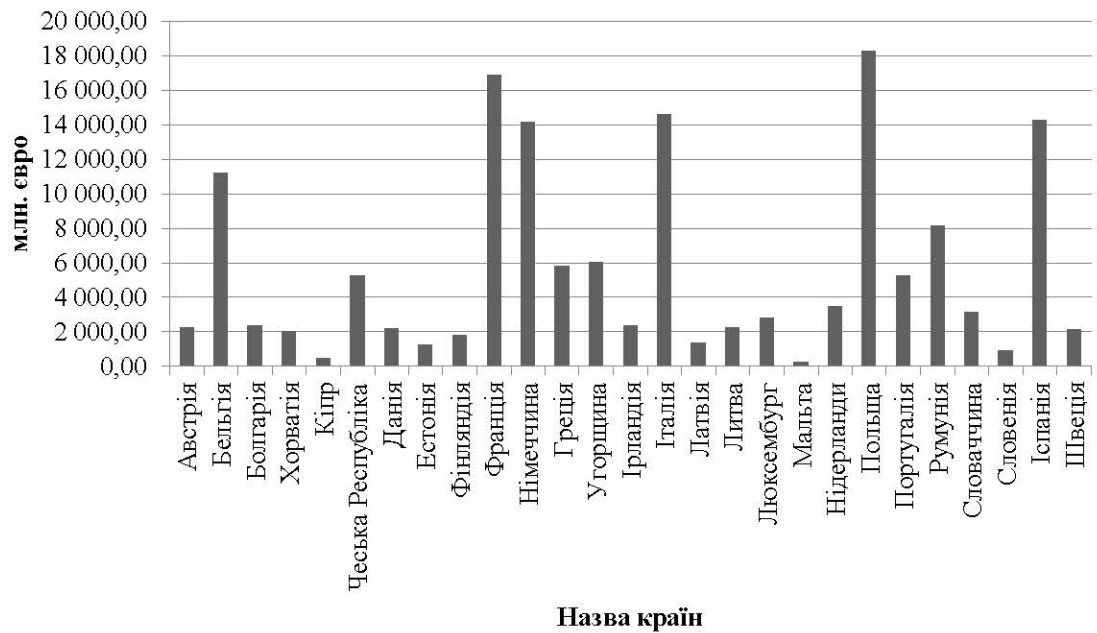

Рисунок 2.3 – Структура видатків з бюджету ЄС за країнами, 2023 рік

Джерело: складено автором за даними [38; 39]

Головним джерелом доходів ЄС є власні ресурси на основі валового національного доходу (42,35%) та бюджетні гарантії, операції з запозичення та позичання (25,36%). Це свідчить про значну фінансову відповідальність країн-членів ЄС та важливість фінансової підтримки для реалізації різноманітних програм та проектів у Європейському Союзі. Митні збори також є важливим джерелом доходів, становлячи 10,54% від загальної суми. Власні ресурси на основі ПДВ та доходи, внески та повернення, пов'язані з політикою ЄС, також відіграють значну роль у фінансуванні європейських ініціатив, становлячи відповідно 8,02% та 8,51%. Додатково, інші джерела доходів, такі як збори на цукор, адміністративні та фінансові доходи, внесли свій вклад у фінансову структуру ЄС (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Розподіл доходів ЄС протягом 2023 року, у відсотках
Джерело: складено автором за даними [40]

Аналізуючи розподіл видатків Європейського Союзу протягом 2023 року, можна зробити висновок, що найбільша частина бюджету, а саме 55% спрямовані на категорію «Єдність, стійкість та цінності», що свідчить про важливість підтримки єдності та забезпечення стійкого розвитку всіх регіонів ЄС. Також значна увага приділяється заходам, спрямованим на захист навколишнього середовища та сталого використання природних ресурсів – 26%. Категорія «Інновації та цифрові технології» становить близько 10% від загального бюджету, що пов'язано зі стратегічним підходом до розвитку сучасних технологій та цифрової трансформації (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Розподіл видатків ЄС протягом 2023 року, у відсотках

Джерело: складено автором за даними [40]

Отже, значну частину доходів становлять власні ресурси, такі як податок на додану вартість та митні збори. Основна частина бюджету спрямовується на підтримку різноманітних програм та політик ЄС, таких як сільське господарство, наука та дослідження, розвиток регіонів і соціальна допомога. Загальна структура бюджету відображає складність та обсяг фінансових потоків, необхідних для забезпечення функціонування та розвитку Європейського Союзу.

2.2. Аналіз динаміки бюджетних надходжень та видатків ЄС

Аналіз бюджету ЄС протягом 2022–2023 років показує значні відмінності у видатках за різними категоріями. Загалом, витрати зросли на 6,3%, що у вартісному значенні становить 15 324,5 млн. євро. Найбільший приріст був зафіксований у категоріях «Єдиний ринок, інновації та цифрові технології» (на

26,4%) та «Сусідство та світ» (на 24,7%), що свідчить про збільшення розвитку та інновацій у внутрішньому ринку та відносин зі світом. Також відзначається збільшення видатків на «Солідарність механізми в межах та поза межами Союзу» (на 53%), що може вказувати на збільшення витрат на допомогу країнам–членам та іншим країнам у складних ситуаціях. У той час, видатки на «Безпеку та оборону» виросли на 38,7%, що вказує на збільшену увагу до питань безпеки в Європейському Союзі. На фоні цього, деякі категорії, такі як «Кластер 04 – Космос» та «Кластер 15 – Допомога перед приєднанням», спостерігається зменшення видатків, що може відображати перерозподіл бюджетних коштів у зв'язку зі зміною пріоритетів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Динаміка видатків бюджету ЄС протягом 2022–2023 років, у млн. євро

Категорії розподілення видатків		2022	2023	Різниця	Приріст, %
1.	Єдиний ринок, інновації та цифрові технології	18 532,2	25 173,9	6 641,7	26,4
1.0.1	Кластер 01 – Дослідження та інновації	10 888,2	15 796,6	4 908,4	31,1
1.0.2	Кластер 02 – Європейські стратегічні інвестиції	4 307,5	6 438,0	2 130,5	33,1
1.0.3	Кластер 03 – Єдиний ринок	719,4	862,3	142,9	16,6
1.0.4	Кластер 04 – Космос	2 617,2	2 077,0	-540,2	-26,0
2.	Єдність, стійкість та цінності:	126 454,2	126 569,8	115,6	0,1
2.1	Економічна, соціальна та територіальна єдність	75 590,8	73 014,9	-2 575,9	-3,5
2.1.1	Кластер 05 – Регіональний розвиток та єдність	56 165,0	54 324,4	-1 840,6	-3,4
2.1.3	Кластер 07 – Інвестиції в людей, соціальну єдність та цінності	19 425,8	18 690,5	-735,3	-3,9
2.2	Стійкість та цінності	50 863,4	53 554,9	2 691,5	5,0
2.2.1	Кластер 05 – Регіональний розвиток та єдність	39,6	42,2	2,6	6,2
2.2.2	Кластер 06 – Відновлення та стійкість	47 634,1	48 829,1	1 194,9	2,4

Продовження таблиці 2.2

2.2.3	Кластер 07 – Інвестиції в людей, соціальну єдність та цінності	3 189,6	4 683,6	1 494,0	31,9
3.	Природні ресурси та середовище	56 831,2	58 276,1	1 444,9	2,5
3.1	Витрати, пов'язані з ринком та прямими платежами	40 760,3	41 152,0	391,7	1,0
3.1.1	Кластер 08 – Сільське господарство та морська політика	40 760,3	41 152,0	391,7	1,0
3.2	Інші програми з природних ресурсів та довкілля	16 070,9	17 124,2	1 053,2	6,2
3.2.1	Кластер 08 – Сільське господарство та морська політика	15 564,8	16 355,4	790,6	4,8
3.2.2	Кластер 09 – Охорона навколишнього середовища та боротьба зі зміною клімату	506,1	768,7	262,7	34,2
4.	Міграція та управління кордонами:	2 547,0	3 367,6	820,6	24,4
4.0.1	Кластер 10 – Міграція	1 369,9	1 645,3	275,5	16,7
4.0.2	Кластер 11 – Управління кордонами	1 177,2	1 722,3	545,2	31,7
5.	Безпека та оборона:	707,6	1 154,4	446,8	38,7
5.0.1	Кластер 12 – Безпека	502,5	513,0	10,5	2,1
5.0.2	Кластер 13 – Оборона	205,1	641,4	436,3	68,0
6.	Сусідство та світ:	10 935,0	14 521,3	3 586,3	24,7
6.0.1	Кластер 14 – Зовнішня діяльність	8 743,0	12 430,9	3 687,8	29,7
6.0.2	Кластер 15 – Допомога перед приєднанням	2 192,0	2 090,4	-101,6	-4,9
7.	Європейська публічна адміністрація:	10 705,0	11 583,3	878,3	7,6
7.1	Європейські школи та пенсії	2 419,6	2 674,4	254,9	9,5
7.2	Адміністративні витрати установ	8 285,4	8 908,8	623,4	7,0
7.2.3	Комісія	3 849,8	4 108,0	258,2	6,3
7.2.Ю	Інші установи	4 435,6	4 800,9	365,2	7,6
О	Поза МФР	61,2	72,5	11,3	15,6
S	Механізми солідарності в межах та поза межами Союзу (Спеціальні інструменти)	1 222,8	2 601,8	1 379,0	53,0
ВИДАТКИ РАЗОМ		227 996,2	243 320,7	15 324,5	6,3

Джерело: складено автором за даними [29; 41]

Аналізуючи динаміку видатків бюджету ЄС протягом 2022–2023 років в рамках фінансового пакету Next Generation EU, можна виокремити кілька ключових тенденцій. По–перше, зростання фінансування в секторі «Єдиний ринок, інновації та цифрові технології» суттєво відзначилося, з різницею у 94,61%. Це велике зростання в основному пов'язане з великими інвестиціями у програми, такі як «Горизонт Європа» та «Фонд Інвестування ЄС». По–друге, сектор «Єдність, стійкість та цінності» також показав значне зростання видатків на 9,39%, з великим внеском у програми, які спрямовані на регіональний розвиток та підтримку соціального фонду. У секторі «Природні ресурси та середовище» також відзначено значний приріст у видатках на 95,35%, що в основному пов'язано з великими інвестиціями в програми, такі як «Європейський сільськогосподарський фонд для розвитку сільських територій» та «Фонд справедливої трансформації». У цілому, фінансовий пакет Next Generation EU показав значне зростання видатків на 15,50% за період 2022–2023 років, що свідчить про серйозні зусилля для підтримки економічного відновлення та стійкого розвитку в Європейському Союзі після пандемії COVID–19 (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка видатків бюджету ЄС протягом 2022–2023 років в рамках фінансового пакету Next Generation EU, у млн. євро

Категорії розподілення видатків		Разом 2022	Разом 2023	Різниця	Приріст, %
1.	Єдиний ринок, інновації та цифрові технології	168,6	3 129,2	2 960,6	94,612339
1.0.11	Горизонт Європа	17,5	1 926,2	1 908,7	99,090385
1.0.21	Фонд Інвестування ЄС	151,1	1 203,0	1 051,9	87,441934
2.	Єдність, стійкість та цінності	53 383,6	58 916,0	5 532,5	9,3904211
2.1.11	Європейський регіональний розвиток (ЄФРР)	4 926,4	8 877,4	3 951,1	44,506928
2.1.311	Європейський соціальний фонд (ЄСФ)	2 081,1	2 558,1	477,1	18,649777

Продовження таблиці 2.3

2.2.21	Фонд європейського відновлення та стійкості (включаючи Інструмент технічної підтримки)	46 374,6	47 175,7	801,2	1,6982341
2.2.24	Механізм цивільного захисту Союзу (RescEU)	1,6	304,8	303,2	99,472218
3.	Природні ресурси та середовище	65,6	1 411,3	1 345,6	95,349229
3.2.12	Європейський сільськогосподарський фонд для розвитку сільських територій (ЄФРР)	65,5	1 243,8	1 178,3	94,73565
3.2.22	Фонд справедливої трансформації	0,2	167,4	167,3	99,90728
	РАЗОМ	53 617,8	63 456,5	9 838,7	15,504608

Джерело: складено автором за даними [29; 41]

Проаналізувавши категорії доходів до бюджету ЄС можна зробити наступні висновки: загальна сума доходів бюджету ЄС протягом 2022–2023 років зросла на 2,31%. Причиною стало збільшення митних зборів та зростання власних ресурсів на основі ПДВ. Збори на цукор зменшилися на 207% через зниження попиту та зміни в законодавстві. Митні збори зросли на 26,4% (з 19 036,8 до 25 857,2 млн євро), що відображає зростання міжнародної торгівлі та покращення митного контролю. Власні ресурси на основі ПДВ збільшилися на 8,8% (з 17 933,9 до 19 665,7 млн євро), що пояснюється економічним зростанням та підвищенням споживання. Власні ресурси на основі ВНД зменшилися на 11,49%, що може бути пов'язано з переглядом та коригуванням внесків країн–членів. Через посилення екологічних вимог та збільшення зборів за неперероблені відходи власні ресурси на основі відходів з пластикової упаковки, які не переробляються зросли на 8%. Загальна сума національних внесків зменшилася на 7,5%, що може відображати зміни в економічних умовах країн–членів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Динаміка доходів до бюджету ЄС протягом 2022–2023 рр., у

млн. євро

Категорія розподілення доходів	2022 р.	2023 р.	Різниця	Приріст, %
Збори на цукор	0,9	-0,8	-1,7	-207
Митні збори	19 036,8	25 857,2	6 820,4	26,4
Власні ресурси на основі ПДВ	17 933,9	19 665,7	1 731,8	8,8
Власні ресурси на основі ВНД	115 819,2	103 880,4	-11 938,8	-11,5
Валове зменшення щорічного внеску на основі ВНД, наданого певним державам-членам	10,9	18,6	7,7	41,6
Власні ресурси на основі відходів з пластикової упаковки, які не переробляються	5 830,5	6 337,3	506,8	8,0
Загальні власні ресурси	158 632,1	155 758,4	-2 873,8	-1,8
Баланс та коригування балансів на основі ПДВ	402,0	0,0	-402,0	-
Баланс та коригування балансів на основі ВНД	135,8	0,0	-135,8	-
Залік коригувань власних ресурсів на основі ПДВ та ВНД за попередні фінансові роки	-534,0	0,0	534,0	-
Коригування, пов'язані з неприєднанням певних держав-членів до окремих політик	-0,4	-0,1	0,3	-
Коригування, пов'язані з впровадженням рішень щодо власних ресурсів	0,0	0,0	0,0	-
Коригування, пов'язані з різницями обмінного курсу для власних ресурсів	0,0	0,0	0,0	-
Загальна сума балансів та коригувань	3,4	-0,1	-3,5	-
Загальна сума національних внесків	139 597,9	129 901,9	-9 696,0	-7,5
Надлишок, доступний з попереднього фінансового року (включаючи Фонд гарантування EAGGF та Фонд зовнішньої допомоги)	1 768,6	3 227,1	1 458,4	45,2
Адміністративні доходи	1 550,7	1 746,6	196,0	11,2
Фінансові доходи, відсотки за заборгованість та штрафи	1 633,4	595,5	-1 037,9	-174,3
Бюджетні гарантії, операції з запозичення та позичання	55 500,8	62 203,0	6 702,2	10,8
Доходи, внески та повернення, пов'язані з політиками Союзу	19 827,1	20 874,0	1 046,9	5,0

Продовження таблиці 2.4

Інші установи	679,8	860,3	180,5	21,0
Загальна сума інших доходів	80 960,4	89 506,5	8 546,1	9,5
Загальна сума доходів	239 596,0	245 264,8	5 668,8	2,3
Валовий національний дохід (ВНД)	14 478 881,5	15 807 743,6	1 328 862,1	8,4

Джерело: складено автором за даними [29; 41]

Надлишок з попереднього року збільшився на 45,19% завдяки ефективнішому використанню бюджету. Фінансові доходи, відсотки за заборгованість та штрафи зменшилися на 174,30% (з 1 633,4 до 595,5 млн євро), що свідчить про зниження кількості порушень та штрафів. Доходи від бюджетних гарантій та операцій з запозичення зросли на 10,77% (з 55 500,8 до 62 203,0 млн євро), відображаючи активізацію фінансових операцій та підвищений попит на позики. Валовий національний дохід (ВНД) зріс на 8,41%, що вказує на загальне економічне зростання в ЄС

Отже, дослідивши динаміку доходів і видатків бюджету ЄС можна зазначити, що загальна сума доходів зросла внаслідок збільшення митних зборів та покращення економічних показників деяких країн-членів. Зменшення видатків пов'язане з різноманітними факторами, включаючи перегляд внесків, ефективнішу адміністрацію та збільшення рівня адміністративних доходів. Зростання доходів від певних джерел, таких як митні збори та власні ресурси на основі ПДВ, свідчить про позитивні тенденції у торгівлі та споживчих виплатах.

2.3. Оцінка ефективності реалізації бюджетних програм ЄС

Проаналізувавши результати видатків на бюджетні програми ЄС можна зазначити, що спостерігається позитивна динаміка, оскільки більшість програм показують збільшення фінансування у 2023 році порівняно з 2022 роком. Найбільше зростання у категорії «Єдиний ринок, інновації та цифрові

технології» відзначається у програмах «Горизонт Європа», «Програма Цифрова Європа» та «Фонд Інвестування ЄС» де темп росту становить 33%, 89% і 43% відповідно. Це може бути обумовлено необхідністю стимулювання наукових досліджень та інновацій для підтримки економічного розвитку, підвищення цифрової грамотності та доступу до цифрових технологій для всіх шарів населення, забезпечення інвестиційної підтримки для регіонального розвитку та зменшення різниці у розвитку між регіонами [42].

Проте, є програми, які показали зменшення фінансування, наприклад, програма «Європейська Космічна Агенція» та «Програма ЄС з попередження шахрайства» зазнали зниження на 28% и 29% відповідно. Це пов'язано переорієнтацією пріоритетів Європейського Союзу або зміни стратегічних завдань агенції, а також з покращенням ситуації щодо стану корупції (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Єдиний ринок, інновації та цифрові технології», у млн. євро

Назва програми	2022 р.	2023 р.	Темп росту, %
Горизонт Європа	9 887,6	14 834,0	33,3
Програма Євратому з досліджень та навчання	301,3	285,9	-5,4
Міжнародний експериментальний термоядерний реактор (ITER)	613,3	604,7	-1,4
Фонд Інвестування ЄС	1 512,3	2 662,7	43,2
Механізм Підключення Європи (МПЄ) – Транспорт	1 391,1	1 974,3	29,5
Механізм Підключення Європи (МПЄ) – Енергетика	552,3	643,4	14,2
Механізм Підключення Європи (МПЄ) – Цифрові технології	161,9	136,5	-18,6
Програма Цифрова Європа	83,8	781,5	89,3
Програма Єдиного Ринку (включаючи МСП)	432,2	559,6	22,8

Продовження таблиці 2.5

Програма ЄС з попередження шахрайства	15,2	22,8	33,5
Програма ЄС з попередження шахрайства	36,6	28,3	-29,2
Програма ЄС з попередження шахрайства	96,6	112,7	14,3
Програма Європейської Космічної Агенції	2 573,0	2 011,6	-27,9

Джерело: складено автором за даними [40; 42]

Дослідивши динаміку фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Єдність, стійкість та цінності» можна зазначити, що загальний приріст фінансування програми «Економічна, соціальна та територіальна єдність» склав -3,5%, що пов'язано з переглядом пріоритетів у зв'язку зі змінами в економічній та соціальній ситуації в ЄС, наприклад, змін в політичних або соціальних пріоритетах. Зниження фінансування програми «Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР)» на 7,0% пов'язане з реорганізацією структури бюджету ЄС, переглядом стратегічних завдань або змінами в правилах та умовах використання фонду [43].

Зростання фінансування «Фонду єдності (ФЄ)» на 2,9% може вказувати позитивні результати реалізації проектів, що підтримуються цим фондом. Значний внесок до «Механізму Підключення Європи (МПЄ) – Транспорт» на 44,4% може свідчити про зростання обсягу інвестицій у транспортну інфраструктуру та розвиток транспортних мереж в рамках програми ЄС.

Збільшення видатків на програми «EU4Health» та «Творча Європа» на 69,1% та 56,7% відповідно є реакцією на виклики, які виникли внаслідок пандемії COVID-19, і вказує на зростання вкладень у галузі охорони здоров'я та культурного розвитку.

Збільшення фінансування програми «Механізм цивільного захисту Союзу (RescEU)» на 64,5% свідчить про посилення зусиль ЄС у забезпеченні захисту

та безпеки громадян в умовах зростаючих загроз та криз, таких як природні катастрофи та кризи гуманітарної допомоги (табл. 2.7).

Таблиця 2.6 – Динаміка фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Єдність, стійкість та цінності», млн. євро

Назва програми	2022 р.	2023 р.	Приріст, %
Економічна, соціальна та територіальна єдність	75 590,8	73 014,9	-3,5
Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР)	45 412,4	42 458,5	-7,0
Фонд єдності (ФЄ)	9 718,6	10 008,7	2,9
Фонд Єдності (ФЄ), внесок до Механізму Підключення Європи (МПЄ) – Транспорт	1 031,1	1 855,1	44,4
Європейський соціальний фонд (ЄСФ)	19 425,8	18 690,5	-3,9
Стійкість та цінності	50 863,4	53 554,9	5,0
Підтримка турецькокіпрської спільноти	39,6	42,2	6,2
Фонд відновлення та стійкості Європи (включаючи Інструмент технічної підтримки)	46 454,8	47 275,5	1,7
Захист євро від підробки (програма «Перікл IV»)	0,4	0,7	50,9
Фінансові витрати Європейського Інструменту Відновлення (ЄІВ)	3,3	46,8	92,9
Механізм цивільного захисту Союзу (RescEU)	196,2	552,8	64,5
EU4Health	61,2	198,3	69,1
Інструмент надзвичайної підтримки в межах Союзу (ЄІ)	578,8	458,4	-26,3
Зайнятість та соціальна інновація	58,6	90,8	35,4
Еразмус+	2 397,5	3 473,9	31,0
Європейський корпус солідарності (ЄКС)	97,0	133,8	27,5
Творча Європа	140,8	325,1	56,7
Справедливість	35,1	47,6	26,4
Права та цінності	60,8	154,3	60,6

Джерело: складено автором за даними [41; 43]

Збільшення фінансування «Програма для охорони навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату (LIFE)» на 16,5% є відповіддю на

підвищений попит на заходи з охорони довкілля та адаптації до зміни клімату, зокрема в рамках реалізації стратегії «Зелений новий курс» Європейського Союзу [44].

Підвищення видатків на програму «Європейський фонд морської та рибальської справи (ЄФМРС)» на 19,5% зумовлено потенційним інтересом до розвитку морських ресурсів та збереження морського середовища, що вимагає більшого фінансування наукових досліджень та контролю за рибальством (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Динаміка фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Природні ресурси та середовище», млн. євро

Назва програми	2022	2023	Приріст, %
Європейський фонд гарантування сільськогосподарської діяльності (ЕФГС)	40 760,3	41 152,0	1,0
Європейський фонд для розвитку сільських територій (ЄФРД)	14 652,3	15 244,3	3,9
Європейський фонд морської та рибальської справи (ЄФМРС)	738,6	917,6	19,5
Угоди про партнерство у сфері сталого рибальства (УПСР) та регіональні організації управління рибальством (РОУР)	149,5	159,1	6,0
Програма для охорони навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату (LIFE)	442,4	529,6	16,5
Фонд справедливої трансформації	1,4	168,9	99,2
Кредитна програма для сектору публічних фінансів у межах Механізму справедливої трансформації (JTM)	0,2	1,0	77,9

Джерело: складено автором за даними [41; 44]

Аналізуючи дані про фінансування бюджетних програм ЄС протягом 2022 та 2023 років, пов'язаних із притулком, міграцією та інтеграцією, можна виділити наступні тенденції:

– зростання сум на видатки за програмою «Фонд притулку, міграції та інтеграції» на 17,% є результатом збільшення потоку мігрантів та біженців у регіоні, внаслідок чого зростає потреба у фінансовій підтримці для їхньої адаптації та інтеграції;

– збільшення фінансування програм «Інтегрований фонд управління кордонами (ІФУК)» на 35,5% зумовлено зростанням потреб у підтримці безпеки кордонів та контролі за міграційними процесами в контексті зміни міграційних та загроз безпеці. Також це пов'язано з удосконаленням та модернізацією технічних засобів для митного контролю та управління кордонами (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 – Динаміка фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Міграція та управління кордонами»

Джерело: складено автором за даними [29; 44]

За категорією «Безпека та оборона» було профінансовано декілька програм протягом двох років, за якими були отримані наступні результати:

– на 15,4 % відбувся приріст фінансування у 2023 році, порівняно з 2022 у «Фонді внутрішньої безпеки (ФВБ)», що стало результатом підвищеної потреби у фінансовій підтримці для зміцнення внутрішньої безпеки;

– за програмами «Демонтаж ядерних реакторів (Литва)» та «Ядерна безпека та демонтаж (включаючи Болгарію та Словаччину)» відбулося значне скорочення фінансування, що є результатом завершення деяких проектів з демонтажу або реорганізації цих програм (рис. 2.7).

Рисунок 2.7 – Динаміка фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Безпека та оборона» протягом 2022–2023 років

Джерело: складено автором за даними [29; 41]

Після дослідження фінансування програмам в категорії «Сусідство та світ» були отримані наступні результати:

– темп зростання на 38% по програмі «Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (ІСРМС)» є наслідком збільшення фінансування проектів з розвитку та співробітництва з сусідніми країнами та регіонами, у зв'язку зі зростанням геополітичних та гуманітарних викликів;

– приріст на 77,4% за програмою «Заморські країни та території (ЗКТ) (включаючи Гренландію)» може свідчити про збільшення інтересу та зобов'язань ЄС щодо розвитку та підтримки заморських країн та територій, включаючи Гренландію (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Динаміка фінансування бюджетних програм ЄС у категорії «Сусідство та світ», млн. євро

Назва програми	2022 р.	2023 р.	Темп росту, %
Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (ІСРМС)	5 789,5	9 400,2	38,4
Європейський інструмент ядерної безпеки (ЄІЯБ)	17,4	19,0	8,3
Гуманітарна допомога (ГУМА)	2 450,9	2 445,9	-0,2
Загальна зовнішня політика та політика безпеки (ЗЗППБ)	387,0	408,3	5,2
Заморські країни та території (ЗКТ) (включаючи Гренландію)	6,8	30,0	77,4
Допомога передприєднання (ША ІІІ)	2 192,0	2 090,4	-4,9

Джерело: складено автором за даними [29; 45]

Отже, протягом 2022–2023 років більшість програм показали значний темп росту у необхідності фінансування, вказуючи на зростання інтересу та необхідності відповідних заходів. Деякі програми навпаки зазнали зменшення фінансування, що може бути наслідком перегляду пріоритетів або оптимізації використання ресурсів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За результатами написання другого розділу отримано висновки щодо аналізу формування та реалізації бюджету в Європейському Союзі.

1. Встановлено, що бюджет ЄС здебільшого фінансується за рахунок власних ресурсів, понад 90%. До цих ресурсів також входять внески країн-членів, серед яких найбільші суми поступають від таких країн, як Італія, Німеччина та Франція. Головним джерелом доходів ЄС є власні ресурси на основі валового національного доходу (42,35%) та бюджетні гарантії, операції з запозичення та позичання (25,36%) від загальної кількості доходів. Найбільшими категоріями видатків з бюджету ЄС постають «Єдність, стійкість та цінності» та «Природні ресурси та навколишнє середовище» – 55% і 26% відповідно.

2. Визначено, що протягом 2022–2023 Зроків витрати з бюджету ЄС зросли на 6,3%. Значним чином зросло фінансування за такими категоріями, як «Єдиний ринок, інновації та цифрові технології», «Безпека та оборона» та «Міграція та управління кордонами» на 26,4%, 38,7% та 24,7 % відповідно. Крім того, в рамках фінансового пакету «Next Generation EU» було зафіксовано збільшення фінансування на 15,5 %, що свідчить про посилення зусиль на відновлення економіки ЄС після пандемії COVID – 19. Загальна сума доходів бюджету ЄС протягом 2022–2023 років зросла на 2,31%. Причиною стало збільшення митних зборів та зростання власних ресурсів на основі ПДВ

3. Встановлено, що найбільш ефективними програмами, які показали найбільший приріст фінансування, були «Єдиний ринок, інновації та цифрові технології», «Горизонт Європа», та «Фонд відновлення та стійкості Європи». З іншого боку причинами від'ємного приросту деяких програм можуть бути пов'язані зі зміненням пріоритетів та стратегії фінансування в ЄС.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

3.1. Напрями та ініціативи розвитку бюджетної політики ЄС

Бюджетна політика Європейського Союзу спрямована на досягнення стратегічних цілей, які забезпечують стійкий економічний розвиток, підвищення добробуту громадян та сприяння інноваціям. Основні напрями та ініціативи розвитку бюджетної політики включають різноманітні програми, які охоплюють широке коло питань, від підтримки інновацій до сприяння екологічній стійкості та соціальній згуртованості (рис. 3.1).

Зростання			Інновації	Екологія
Спільна сільськогосподарська політика: Підтримка стабільності на ринку сільськогосподарської продукції		Фонд стратегічних інвестицій: Стимулювання інвестицій у стратегічні проекти.		Фонд справедливого переходу
Erasmus+: Підтримка освіти, навчання, молоді та спорту в Європі.	Механізм захисту ЄС: Посилення співпраці у випадку надзвичайних ситуацій.	Next Generation EU: Пакет заходів для відновлення економіки після COVID-19.	План дій з інтелектуальної власності: Патентування, захист прав	Політика єдності: Спрямована на зменшення регіональних диспропорцій.
			Horizon Europe: Основна дослідницька ф інноваційна програма ЄС.	Європейський зелений курс: Ініціатива, спрямована на перехід до кліматично нейтральної економіки.

Рисунок 3.1 – Ініціативи розвитку бюджетної політики в Європейському Союзі

Джерело: складено автором за даними [46]

Одним з найважливіших напрямів є Європейський зелений курс (European Green Deal), який має на меті перетворити Європу на перший кліматично

нейтральний континент до 2050 року. Ця ініціатива включає заходи з інвестування в екологічно чисті технології, підтримку інновацій в енергетиці та зниження викидів парникових газів. У рамках цієї програми вже впроваджено низку проектів, спрямованих на розвиток відновлюваних джерел енергії, модернізацію інфраструктури та стимулювання зеленої економіки [47].

Наступним ключовим напрямом є програма Horizon Europe, яка є основною дослідницькою та інноваційною програмою ЄС на 2021–2027 роки. Її мета полягає у підтримці наукових досліджень і розвитку нових технологій, що зміцнюють конкурентоспроможність Європи на глобальній арені. Horizon Europe забезпечує фінансування передових наукових проектів, підтримує міждисциплінарну співпрацю та сприяє інтеграції наукових досягнень у промисловість.

Політика Єдності ЄС спрямована на зменшення економічних, соціальних і територіальних диспропорцій між регіонами. Ця політика підтримує інфраструктурні проекти, розвиток місцевих економік і сприяє зайнятості. Кошти, виділені в рамках цієї ініціативи, дозволяють модернізувати транспортні мережі, покращувати житлові умови та сприяти екологічним ініціативам на місцевому рівні. З 2021 року вже реалізовано кілька великих проектів у різних регіонах, що сприяло покращенню якості життя громадян.

Програма Digital Europe Programme прискорює цифровізацію економіки та суспільства ЄС, спрямовуючи інвестиції в розвиток цифрових навичок, підтримку впровадження цифрових технологій у бізнесі та державному секторі. Завдяки цій програмі вже реалізовано кілька проектів зі створення цифрових інфраструктур та покращення доступу до високошвидкісного інтернету в сільських і віддалених районах [48].

Next Generation EU являє собою фінансовий пакет заходів для відновлення економіки після пандемії COVID–19. Ця ініціатива передбачає значні інвестиції у стійкість, цифровізацію та інклюзивність. Вже впроваджено ряд реформ та

інвестиційних проектів, спрямованих на відновлення економічної активності, підтримку малого та середнього бізнесу, а також сприяння зайнятості та соціальному захисту.

Фонд стратегічних інвестицій (European Fund for Strategic Investments, EFSI) стимулює інвестиції у стратегічні проекти, які сприяють економічному зростанню. Завдяки EFSI вже фінансовано численні інфраструктурні проекти, інноваційні підприємства та підтримано малий та середній бізнес, що допомагає зміцнювати економічну стійкість регіонів ЄС.

Програма Erasmus+ підтримує освіту, навчання, молодь та спорт в Європі, сприяючи мобільності та міжкультурному обміну. Завдяки цій програмі мільйони студентів, викладачів та молодих людей отримали можливість навчатися та працювати за кордоном, що сприяє їхньому особистісному та професійному розвитку. Реалізовані проекти Erasmus+ зміцнили європейську ідентичність та сприяли соціальній згуртованості [49].

Спільна сільськогосподарська політика (Common Agricultural Policy, CAP) підтримує стабільність на ринку сільськогосподарської продукції та доходи фермерів. Ця політика включає фінансову підтримку фермерів, розвиток сільських територій та екологічні заходи. Завдяки CAP вже реалізовано заходи, що сприяють модернізації сільськогосподарських практик, збереженню біорізноманіття та підтримці сталого розвитку сільських громад.

Механізм захисту Європейського Союзу (European Union Civil Protection Mechanism) посилює співпрацю між країнами-членами у випадку надзвичайних ситуацій. Цей механізм забезпечує координацію надання допомоги у випадку природних катастроф, аварій та гуманітарних криз. Завдяки цьому механізму ЄС вже ефективно реагував на численні надзвичайні ситуації, надаючи необхідну допомогу постраждалим регіонам.

Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund) підтримує регіони, які найбільше постраждають від переходу до зеленої економіки. Цей фонд фінансує

програми перекваліфікації працівників та розвиток нових економічних можливостей у вугільних регіонах. Вже реалізовано кілька проектів, що сприяють створенню нових робочих місць та розвитку сталих економічних секторів [50].

План дій з інтелектуальної власності (Intellectual Property Action Plan) підтримує інновації і творчість через ефективний захист інтелектуальної власності. Цей план включає заходи зі спрощення процесу патентування, захисту прав авторів та новаторів. Вже реалізовані заходи сприяють створенню сприятливих умов для розвитку інновацій та комерціалізації нових ідей.

Таким чином, обумовлені напрями та ініціативи формують основу бюджетної політики ЄС, спрямованої на досягнення стійкого економічного зростання, підвищення якості життя громадян та зміцнення позицій Європи на міжнародному рівні. Завдяки чіткій стратегії та ефективному впровадженню цих заходів, ЄС продовжує демонструвати зразковий підхід до вирішення глобальних викликів та забезпечення сталого розвитку.

3.2. Модель розвитку бюджетної політики в Європейському Союзі

З метою дослідження впливу різних макроекономічних показників на формування бюджету Європейського Союзу проведено кореляційно–регресивний аналіз між видатками та надходженнями у період з 2013 по 2023 рік, крім того, виконано прогнозування цих показників на наступні кілька років. В основі аналізу лежать статистичні дані видатків; надходжень; суми власних ресурсів бюджету ЄС, які складаються з податків та зборів; витрат на адміністрування; національних внесків країн–членів; витрат по бюджетним програмам. Для аналізу використовувалась лінійна регресійна модель, яка дозволяє оцінити, як обумовлені макроекономічні фактори впливають на

формування видатків та надходжень до бюджету ЄС, а також спрогнозувати їх майбутні значення.

Для аналізу була взята вибірка статистичних даних за 11 років, з 2013 по 2023 рік (табл. 3.1) з офіційного сайту Європейського Союзу

Таблиця 3.1 – Макроекономічні показники бюджету ЄС за 2013–2023 роки

Рік	Видатки з бюджету ЄС, млн. євро	Надходження до бюджету ЄС, млн. євро	Власні ресурси, млн. євро	Витрати на адміністрування, млн. євро	Внески країн-членів, млн. євро	Витрати за бюджетними програмами ЄС, млн. євро
2013	138683,4	139540,5	129 429,8	8 564,4	112 976,4	130 119,0
2014	148468,9	149503,7	139 743,6	8 235,3	124 378,3	135 767,8
2015	142497	143940,1	132 961,3	8 819,3	116 531,8	133 184,2
2016	145243,2	146027,4	137 334,7	7 724,8	118 604,3	130 247,1
2017	136416,4	144089,2	132 174,3	8 294,4	112 080,2	117 929,0
2018	137379,1	139023,2	115 427,7	9 656,2	123 402,9	126 432,3
2019	156909,7	158642,6	142 355,4	9 943,5	94 968,6	146 786,3
2020	159095,5	163917,6	144 767,5	10 380,7	112 123,7	148 419,8
2021	173310	174306	160 089,9	10 319,4	140 223,4	161 881,3
2022	227996,2	239596	158 632,1	10 705,0	139 597,9	216 007,2
2023	234320,7	245264,8	155 758,4	11 583,3	129 901,9	229 063,08

Джерело: складено автором за даними [29]

З метою визначення зв'язку між залежними і незалежними змінними потрібно побудувати кореляційні матриці окремо для видатків і надходжень бюджету Європейського Союзу на основі наведених статистичних даних (таблиці 3.2 і 3.3)

Таблиця 3.2 – Кореляційна матриця залежності видатків з бюджету ЄС та інших макроекономічних показників

№ з/п	Макроекономічні показники	Коефіцієнт кореляції
1	Витрати на адміністрування	0,769
2	Витрати за бюджетними програмами ЄС	0,998

Джерело: складено автором за допомогою програмного пакету статистичного аналізу STATISTA

Таблиця 3.3 – Кореляційна матриця залежності надходжень до бюджету ЄС та інших макроекономічних показників

№ з/п	Макроекономічні показники	Коефіцієнт кореляції
1	Власні ресурси	0,987
2	Внески країн-членів	0,888

Джерело: складено автором за допомогою програмного пакету статистичного аналізу STATISTA

Коефіцієнт кореляції показує ступінь лінійного зв'язку між двома змінними. Можливий діапазон коливається від -1 до 1 , де -1 вказує на повний негативний лінійний зв'язок, 0 – на відсутність лінійного зв'язку, а 1 – на повний позитивний лінійний зв'язок.

Отримані значення показників вказують на позитивний тісний зв'язок, значна щільність спостерігається між видатками з бюджету та витратами на бюджетні програми ЄС, а також між надходженнями та власними ресурсами ЄС, що дає змогу виконати регресійний аналіз між цими факторами.

Для зручності розрахунку параметрів рівняння лінійної регресії отримані результати обчислення наведено в таблицях 3.4 та 3.5.

Таблиця 3.4 – Результати обчислення взаємозв'язку між витратами з бюджету ЄС та витратами за бюджетними програмами

№	X	Y	Y*X	X ²	Y ²	\bar{Y}_x	Y – \bar{Y}_x
1	130 119	138 683	1804534 5325	1693095 4161	1923308 5436	142507,6 33	-3 824
2	135 768	148 469	2015729 5921	1843289 5517	2204301 4267	147884,0 29	585
3	133 184	142 497	1897834 8947	1773803 1130	2030539 5009	145425,0 19	-2 928
4	130 247	145 243	1891750 5595	1696430 7058	2109558 7146	142629,5 55	2 614
5	117 929	136 416	1608744 9636	1390724 9041	1860943 4189	130905,4 74	5 511
6	126 432	137 379	1736915 5585	1598512 6483	1887301 7117	138998,7 17	-1 620
7	146 786	156 910	2303219 4297	2154621 7868	2462065 3954	158371,1 81	-1 461

Продовження таблиці 3.4

8	148 420	159 096	2361292 2291	2202843 7032	2531137 8120	159925,9 09	-830
9	161 881	173 310	2805564 8103	2620555 5290	3003635 6100	172738,2 51	572
10	216 007	227 996	4924882 0773	4665911 0452	5198226 7214	224254,0 25	3 742
11	229 063	234 321	5367422 1250	5246989 4619	5490619 0448	236680,3 08	-2 360
Підсумок	1 675 837	1 800 320	2,87E+1 1	2,69E+1 1	3,07E+1 1	1,80E+0 6	4,80E-10
Середнє значення	152348,82 5	163665,4 64	2,61E+1 0	2,44E+1 0	2,79E+1 0	1,64E+0 5	4,37E-11

Джерело: складено автором на основі проведеного аналізу

Розрахуємо параметри рівняння регресії:

$$b = \frac{(xy_{\text{ср}}) - x * y}{x^2 - (x^2)} = \frac{26107173429,28 - 163665,4636 * 152348,8255}{24442525331,87 - (152348,8255)^2} = 0.951;$$

$$a = y_{\text{ср}} - bx_{\text{ср}} = 163665,463 - 0.951 * 152348,825 = 18663,39.$$

Одержимо наступне емпіричне рівняння простої лінійної регресії:

Витрати з бюджету Європейського Союзу:

$$(Y_x) = a + bx = 18663,39 + 0.951 x$$

За допомогою даної моделі можна виконати прогноз видатків з бюджету ЄС на 2024 рік, якщо планується збільшити фінансування бюджетних програм на 6% у порівнянні з 2023 роком.

Збільшення витрат на фінансування програм ЄС на 6%:

$$X_p = 1,06 * 229 063 = 242 806,8 \text{ (млн. євро)}$$

Прогнозне значення витрат з бюджету ЄС:

$$Y_x(x_p) = 18663 + 0,95 * 242806,8 = 249 761,3 \text{ (млн. євро)}$$

Таблиця 3.5 – Результати обчислення взаємозв'язку між надходженнями до бюджету ЄС та національними внесками країн-членів

№	X	Y	Y*X	X ²	Y ²	Ȳ _X	Y - Ȳ _X
1	112 976,40	139540,5	1,5765E +10	12763666 957	1,947E +10	155204,01 6	-15 664
2	124 378,30	149503,7	1,8595E +10	15469961 511	2,235E +10	174187,53 2	-24 684
3	116 531,80	143940,1	1,6774E +10	13579660 411	2,072E +10	161123,55 5	-17 183
4	118 604,30	146027,4	1,7319E +10	14066979 978	2,132E +10	164574,15	-18 547
5	112 080,20	144089,2	1,615E+ 10	12561971 232	2,076E +10	153711,89 4	-9 623
6	123 402,90	139023,2	1,7156E +10	15228275 728	1,933E +10	172563,54 6	-33 540
7	94 968,60	158642,6	1,5066E +10	90190349 86	2,517E +10	125222,05 1	33 421
8	112 123,70	163917,6	1,8379E +10	12571724 102	2,687E +10	153784,31 9	10 133
9	140 223,40	174306,0	2,4442E +10	19662601 908	3,038E +10	200568,72 4	-26 263
10	139 597,90	239596,0	3,3447E +10	19487573 684	5,741E +10	199527,30 2	40 069
11	129 901,90	245264,8	3,186E+ 10	16874503 624	6,015E +10	183384,01 2	61 881
Підсумо к	1 324 789	1 843 851	2,25E+1 1	1,61E+11	3,24E+ 11	1,84E+06	- 4,37E- 10
Середнє значення	120435,4	167622,8 3	2,045E+ 10	14662359 466	2,945E +10	167622,82 7	- 3,97E- 11

Джерело: складено автором на основі проведеного аналізу

Розрахуємо параметри рівняння регресії:

$$b = \frac{(xy_{\text{ср}}) - x * y}{x^2 - (x^2)} = \frac{20450240333 - 167622,8273 * 120435,4}{14662359466 - (120435,4)^2} = 1.66;$$

$$a = y_{\text{ср}} - bx_{\text{ср}} = 167622,8273 - 1.66 * 120435,4 = - 32895,3.$$

Одержимо наступне емпіричне рівняння простої лінійної регресії:

Витрати з бюджету Європейського Союзу:

$$(Y_x) = a + bx = - 32895,3 + 1.66 x$$

За допомогою даної моделі можна виконати прогноз надходжень до бюджету ЄС на 2024 рік, якщо планується збільшення національних внесків країн-членів на 7,2% у порівнянні з 2023 роком.

Збільшення національних внесків країн-членів на фінансування програм ЄС на 7,2%:

$$X_p = 1,072 * 129\,901,9 = 139\,254,8 \text{ (млн. євро)}$$

Прогнозне значення надходжень до бюджету ЄС:

$$Y_x(x_p) = -32895,3 + 1,66 * 139\,254,8 = 198\,956,1 \text{ (млн. євро)}$$

На основі виконаного прогнозу побудуємо модель формування бюджету Європейського Союзу з 2013 по 2023 рік з прогнозом на 3 роки (рис. 3.2)

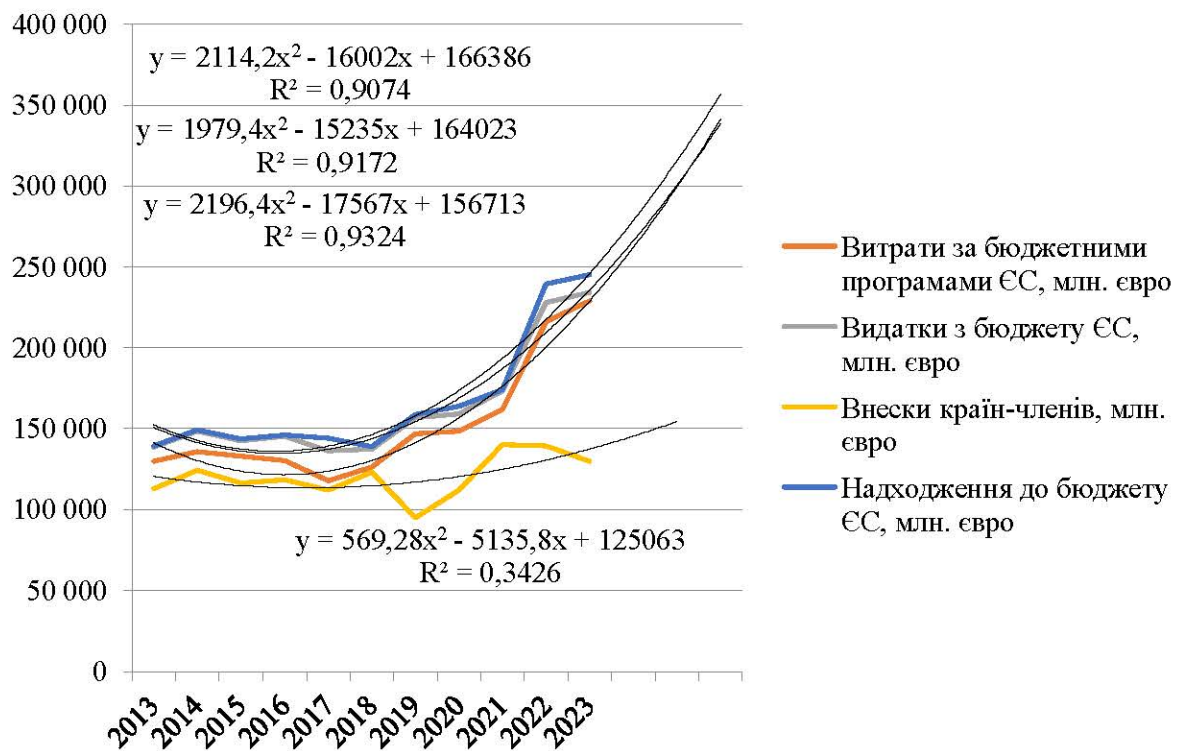

Рисунок 3.2 – Графічне зображення моделі формування бюджету ЄС з прогнозом протягом наступних 3 років, млн. євро

Джерело: складено автором

Таким чином, основні стратегічні напрямки розвитку бюджетної політики ЄС охоплюють сфери «Зростання», «Інновації» та «Екологія». Виконаний прогноз видатків та надходжень до бюджету ЄС на наступні 3 роки показав, що суми видатків і надходжень будуть пропорційно збільшуватися.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

За результатами написання третього розділу отримано висновки щодо стратегічних напрямів розвитку бюджетної політики в Європейському Союзі, а також проведено кореляційно–регресивний аналіз, який дав змогу виконати прогноз значень видатків і надходжень на наступні 3 роки.

1. Встановлено, що на сучасному етапі визначено три пріоритетні напрямки спрямування фінансування бюджетної політики Європейського Союзу, які направлені на підвищення стабільності економіки, покращення рівня життя громадян, особливо в сфері освіти, цифровізації європейських систем, догляд та покращення стану околиць середовища у зв'язку з кліматичними кризами та непередбачуваними небезпеками. За такими напрямами були розроблено декілька профільних програм, серед яких: «Erasmus+», «Digital Europe Programme», «Next Generation EU», «Фонд стратегічних інвестицій», «Фонд справедливого переходу» та інші.

2. Визначено, що існує позитивний зв'язок між загальними видатками з бюджету Європейського Союзу та витратами за бюджетними програмами; між надходженнями до бюджету Європейського Союзу та національними внесками країн–членів. За допомогою кореляційно–регресивного аналізу на основі обчислених даних розраховано прогнозні показники для сум видатків та надходжень бюджету Європейського Союзу, які дорівнюють 198 956,1 (млн. євро) та 249 761,3 (млн. євро) відповідно. За допомогою метода поліноміальної апроксимації виконано прогноз показників на наступні три роки.

ВИСНОВКИ

За результатами виконання кваліфікаційної роботи отримано наступні висновки.

1. Визначено, що бюджетна політика є комплексом заходів, що здійснюються державою для регулювання надходжень і видатків державного бюджету з метою забезпечення економічної стабільності, стимулювання економічного зростання та соціального розвитку країни. Цілі бюджетної політики Європейського союзу полягають у стимулюванні економічного зростання та конкурентоспроможності; забезпеченні соціальної справедливості та захисту громадян; підтримці сталих та екологічно чистих технологій та інфраструктури; забезпеченні стабільності та фінансової безпеки. Для досягнення поставлених цілей забезпечується дотримання принципів суверенності, прозорості, стійкості, ефективності та справедливості.

2. З'ясовано, що основними документами, які складають правову базу реалізації бюджетної політики є Договір про функціонування Європейського Союзу, Фінансовий регламент, міжінституційна угода (ІА) між Європейським Парламентом, Радою та Комісією щодо бюджетної дисципліни, співпраці в бюджетних питаннях та належного фінансового управління, Договір про створення Європейського Співтовариства з атомної енергії, правила процедури Європейського Парламенту. Процедура прийняття бюджету ЄС проходить у декілька етапів, а саме: : подання проекту бюджету Комісією, : ухвалення позиції Ради щодо проекту бюджету, читання Парламенту, засідання Комітету по згоді та ухвалення бюджету, Додаткові та змінні бюджети.

3. Визначено, що у процесі реалізації бюджетної політики в ЄС відіграють роль такі інституції як: Європейська Комісія, яка розробляє та подає проект бюджету ЄС, а також відповідає за його виконання після затвердження, включаючи управління коштами та контроль за витратами; Європейський

Парламент, який розглядає проект бюджету, вносить свої пропозиції щодо змін та разом із Радою затверджує остаточний бюджет, крім того, він здійснює нагляд за виконанням бюджету і надає звільнення від відповідальності за бюджет; Рада Європейського Союзу, яка ухвалює свою позицію щодо проекту бюджету, розглядаючи пропозиції Комісії, і бере участь у переговорах з Парламентом для досягнення компромісу щодо остаточного бюджету; Європейський Суд Аудиторів – проводить незалежний зовнішній аудит виконання бюджету ЄС, перевіряє правильність фінансових операцій та ефективність використання коштів, що сприяє підзвітності та прозорості у використанні бюджетних ресурсів.

4. Проаналізовано структуру бюджету Європейського Союзу, яка демонструє, що основним джерелом доходів ЄС є власні ресурси на основі ВНД та ПДВ (48%), бюджетні гарантії, операції з запозичення та позичання (25,36%) та митні збори (10, 5%). Видатки з бюджету ЄС головним чином спрямовані на фінансування програм в сферах «єдність, стійкість та цінності» (55, 6%), «природні ресурси та середовище» (26, 4%) та «Єдиний ринок, інновації та цифрові технології» (9,1%).

5. Досліджено динаміку бюджетних видатків та надходжень протягом 2022–2023 років, яка свідчить про те, що найбільше потребували фінансування програми в категоріях «єдиний ринок, інновації та цифрові технології» (+26,4%), «сусідство та світ» (+24,7%), що є наслідком розподілення пріоритетів на розвиток та інновацій у внутрішньому ринку та відносин із іншими країнами. Для забезпечення фінансування видатків було збільшено доходів від митних зборів (+26,4%), власних ресурсів (+8,8 %) та адміністративних доходів (+11,2 %).

6. Проаналізовано динаміку фінансування бюджетних програм ЄС протягом 2022–2023 років, яка свідчить, що програми з найбільшими темпами росту стали «Цифрова Європа» (+89,3%), «EU4Health» (+69,1 %), «Творча

Європа» (+56,7%), «Еразмус+» (31%), «Фонд Інвестування ЄС» (+43,2%), «Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (ІСРМС)» (+38,4%), «Горизонт Європа» (+33%), «Фонд Єдності (ФЄ), внесок до Механізму Підключення Європи (МПЄ) – Транспорт» (+44,4%), що вказує на зростання інвестицій у сектори, які відіграють ключову роль у забезпеченні стійкого економічного розвитку, здоров'я та соціального благополуччя громадян, а також сприяють культурному та науковому обміну з іншими країнами.

7. Визначено, що Європейський Союз активно працює над розвитком бюджетної політики з кількох ключових напрямків, які орієнтовані на створення ефективною та стійкою фінансовою системи, яка сприяє економічному розвитку та соціальній справедливості. Деякі з них включають розширення фінансової підтримки для інновацій та досліджень, підвищення інвестицій у сектори зеленої енергетики та кліматичних технологій, зміцнення соціальної політики, в тому числі охорони здоров'я та освіти, а також сприяння взаємодії між країнами-членами для спільного вирішення глобальних викликів. Крім того, ЄС працює над вдосконаленням фінансового управління та забезпеченням бюджетної стабільності, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів та підтримати економічний зріст у всіх країнах-членах.

8. Виконано кореляційно-регресивний аналіз та побудовано прогнозну модель формування бюджету Європейського Союзу на наступні 3 роки. Розраховані показники свідчать, що між витратами з бюджету ЄС та витратами на програми існує тісний позитивний зв'язок з коефіцієнтом кореляції 0,998. Подібний позитивний зв'язок є між надходженнями до бюджету ЄС та власними ресурсами, внесками країн-членів, з коефіцієнтами кореляції 0,987 та 0,888. Отже, збільшення витрат на адміністрування та бюджетні програми зазвичай супроводжується збільшенням загальних витрат з боку ЄС, а зростання власних ресурсів та внесків країн-членів сприяє збільшенню надходжень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The EU budget at a glance: report. Luxembourg. *Publications Office of the European Union*. 2019. P. 3–10.
2. Milton Friedman. A. Monetary History of the United States: book. Princeton, New Jersey. *Princeton University Press*. 1867–1960. P. 230–240.
3. James M. Buchanan. Public Principles of Public Debt: A Defense and Restatement. Homewood, Illinois. *Richard D. Irwin*. 1958. P. 68–90.
4. Paul Samuelson. Economics: An Introductory Analysis: book. New York. *McGraw–Hill*. 1948. P. 412–440.
5. Alfred Marshall. Principles of Economics: book. London, United Kingdom. *Macmillan and Co*. 1890. P. 700–720.
6. Douglass North. Institutions, Institutional Change and Economic Performance: book. Cambridge, United Kingdom. *Cambridge University Press*. 1990. P. 120–130.
7. Jan Tinbergen. Economic Policy: Principles and Design: book. Amsterdam, Netherlands. *North–Holland Publishing Company*. 1952. P. 101–130.
8. Performance framework for the EU budget: report. Brussels. *European Commission, Directorate–General for Budget*. 2024. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760700/IPOL_STU\(2024\)760700_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/760700/IPOL_STU(2024)760700_EN.pdf)
9. Terry Wynn. The EU Budget: book. London. *Federal Trust for Education & Research*. 2007. P. 4–10.
10. Theoretical and practical aspects of the European Union budget. *Academica Brâncuși*. 2015. URL: https://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2018-01/12_Chirculescu.pdf
11. Jorge Núñez Ferrer. EU budget and policy reforms to promote economic growth: working paper. *Centre for European Policy Studies (CEPS)*. 2018. URL:

<https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.62dd45451715a00666f20fd6/1586366214100/EU%20budget%20and%20policy%20reforms%20to%20promote%20economic%20growth-07.pdf>

12. The budgetary procedure of the European Union: report. *European Commission*. 2016. URL: https://www.cvce.eu/en/obj/the_budgetary_procedure_of_the_european_union-en-cc35628e-8464-4a34-9a51-0bcc0c651792.html

13. Seguiti, M. L.. The Role of the European Union Budget in View of EU Enlargement. *Public Budgeting & Finance*, 23 (2), 2003. P. 96–117

14. Adrian Amarița. The European Union Budget. Evolution and perspective. *Institutul National de Statistica și Studii Economice (INSSE)*. Bucharest. 2014. P. 48–55.

15. Jorge Núñez Ferrer. EU budget and policy reforms to promote economic growth: working paper. 2019. P.25–34.

16. The implementation of the general budget of the European Union: report. 2014. URL: http://www.cvce.eu/obj/the_implementation_of_the_general_budget_of_the_europe

17. Maria Felicia Chirculescu, 2018. Theoretical And Practical Aspects Of The European Union Budget. *Journal of the European Union*. 2018. URL: <https://ideas.repec.org/a/cbu/jrnlec/y2018v1p89-96.html>

18. Financial regulation applicable to the general budget of the Union: report. 2018. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/25153ebc-2b06-11ec-bd8e-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=55576&WT.ria_f=6503&WT.ria_ev=search&WT.URL=https%3A%2F%2Fcommission.europa.eu%2F

19. Report from the commission to the european parliament, the council and the court of auditors. Annual Management and Performance Report for the EU

Budget – Financial Year 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023DC0401>

20. Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html#:~:text=The%20TFEU%20is%20one%20of,details%20of%20the%20EU%20institutions.>

21. Regulation (EU, Euratom) 2018/1046 of the European Parliament and of the Council of 18 July 2018 on the financial rules applicable to the general budget of the Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1046/oj>

22. Treaty on the European Atomic Energy Community (Euratom). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-european-atomic-energy-community-euratom.html>

23. Interinstitutional Agreement between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on budgetary discipline, on cooperation in budgetary matters and on sound financial management, as well as on new own resources, including a roadmap towards the introduction of new own resources. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32020Q1222%2801%29>

24. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/index_en

25. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>

26. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal>

27. European Court of Auditors. URL: <https://www.eca.europa.eu/en>

28. Cohesion Fund. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund_en

29. European Union. URL: https://european-union.europa.eu/index_en

30. Corporate sustainability and responsibility. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en
31. The institutions and their roles. *Eurodiaconia*. URL: <https://www.eurodiaconia.org/resources/social-policy-toolkit/chapter-i-back-to-the-basics/the-institutions-and-their-roles/>
32. European Personnel selection Office. EU Institutions and Bodies that EPSO works for: website. *EPSO*. URL: <https://eu-careers.europa.eu/en/eu-institutions-and-bodies-epso-works>
33. Citizens Information. Overview of EU institutions: website. URL: <https://www.citizensinformation.ie/en/government-in-ireland/european-government/eu-institutions/overview-of-eu-institutions/>
34. The European institutions in a nutshell. *EU Watch*. 2015. URL: <https://www.euwatch.be/the-european-institutions-in-a-nutshell/>
35. EU budget policy brief: report. 2021. URL: https://www.cde.ual.es/wp-content/uploads/2021/11/KVAU21001ENN.en_.pdf
36. Euro Area Report. 2023. *The European Commission*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-11/ip259_en.pdf
37. Budgetary Outlook for the European Union 2022. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/679062/EPRS_STU\(2021\)679062_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/679062/EPRS_STU(2021)679062_EN.pdf)
38. Budgetary Outlook for the European Union 2023. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/698897/EPRS_STU\(2022\)698897_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/698897/EPRS_STU(2022)698897_EN.pdf)

39. Annual Report. 2022. *The European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/document/download/59a7ea98-4501-4a5f-8705-b12562daf726_en?filename=EFB-2022-Annual-Report_final_en.pdf
40. OECD Statistics: website. URL: <https://stats.oecd.org/>
41. Statista: website. URL: <https://www.statista.com/>
42. Long-term forecast of future inflows and outflows of the EU budget 2023–2027: report. 2022. *The European Commission*. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c03a0ed2-063f-11ed-acce-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=55576&WT.ria_f=6904&WT.ria_ev=search&WT.URL=https%3A%2F%2Fcommission.europa.eu%2F
43. Budgeting and Performance in the European Union: report. *OECD*. 2017. P. 10–17.
44. The next generation of EU own resources: report. *The European Commission*. 2023. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/becd1ad8-6ea3-11ec-9136-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=55576&WT.ria_f=6503&WT.ria_ev=search&WT.URL=https%3A%2F%2Fcommission.europa.eu%2F
45. The 2021–2027 EU budget – What’s new?: web-site. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_en#revision-of-the-eu-budget-2021-2027
46. European Commission (2018a), A Modern Budget for a Union that Protects, Empowers and Defends, The Multiannual Financial Framework 2021–2027, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and the Regions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0321>

47. European Green Deal Policy Guide: website. *KPMG*. URL: <https://kpmg.com/ua/en/home/insights/2023/01/european-green-deal-policy-guide.html>
48. The EU budget and its financing: looking back and ahead. *Deutsche Bundesbank*. 2020. URL: <https://www.bundesbank.de/resource/blob/831226/a569592c0a71b7c5c2494f6acace6a75/mL/2020-04-eu-haushalt-finanzierung-data.pdf>
49. High Level Group on Own Resources Future Financing of the EU, Final report and recommendations of the High Level Group on Own Resources: report. *High Level Group on Own Resources*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2014-2020/revenue/high-level-group-own-resources_en.
50. New Headings – Old Problems: The Evolution and Future of the EU Budget. *Intereconomics*. 2016. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2016/number/2/article/new-headings-old-problems-the-evolution-and-future-of-the-eu-budget.html>